

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Kateřina Horynová

**Ověření odhadu předpokladů pro zkrácení
výkonu trestu**

**The verification of detected assumptions for
the reduction of servise sentence**

Praha 2012

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Buriánek

Chtěla bych zde poděkovat mému vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Jiřímu Buriánkovi CSc., za jeho odborné vedení a čas, který mi věnoval a Mgr. Michalu Petrasovi z VS ČR za možnost využití dat z projektu SARPO. Poděkování patří také celé mojí rodině za jejich trpělivost a podporu při studiu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. 4. 2012

podpis

ABSTRAKT:

Tato práce se zabývá problematikou identifikace potřeb a hodnocení rizik u pachatelů trestných činů z hlediska vytvoření predikčního nástroje, který by mohl být plošně využíván ve vězeňské a justiční praxi.

Práce je rozdělena na část teoretickou a empirickou. V první části uvádím základní koncept hodnocení rizik a jeho využití v predikčních instrumentech. Zmiňuji zde i historický vývoj těchto nástrojů a jejich dělení na základě využívání statických a dynamických faktorů. Dále pak krátce představuji některé z více používaných nástrojů v zahraničí. Ve druhém úseku teoretické části věnuji pozornost vývoji českých, popřípadě československých, hodnotících nástrojů a jejich specifikům. Na tuto část navazuje představení projektu SARPO, stručný popis jeho historie a uvedení základních myšlenek.

V analýze dat čerpám z pilotního výzkumu SARPO 1 z roku 2009, který měl za úkol ověřit nástroj SARPO 1. Kromě prezentace získaných výsledků a charakteristiky souboru se snažím ověřit vhodnost původně navrženého vzorce výpočtu rizika na I. a následně i II. validizační studii. Součástí analýzy je návrh alternativního modelu pro predikci rizika. Touto cestou se pokouším nalézt vhodné faktory, které by mohly být využity v dalším vývoji nástroje SARPO.

KLÍČOVÁ SLOVA: hodnocení rizik a potřeb, predikční nástroje, statické rizikové faktory, dynamické rizikové faktory

ABSTRACT:

This Diploma thesis engages in problematic of the identification of needs and evaluation of risks by offenders of crime acts in the standpoint of developing the prediction tool, which could be used as a common tool in a prison and justice profession.

This thesis is divided into two parts – the theoretical one and the empirical one. In the first – theoretical – part I introduce the basic concept of the evaluation of risks and its utilization in current prediction tools. I also mention here a historical development of these tools and their dividing according to the usage of statistical or dynamical factors. After that I also shortly introduce these days most common used tools in other countries. Then I focus on the development of czech (czechoslovak) evaluation tools and their specifics. Last chapter of the theoretical part introduces SARPO project in the meaning of slight description of its history and showing main ideas.

Data analysis is based on dataset from SARPO 1 research (2009), which had to verify SARPO 1 utility tool. Besides the presentation of results and characteristics of dataset I will verify the propriety of designed mathematical model for calculation of risk through first and also second validization essay. Part of the analysis is also suggestion of alternative model for prediction of risk. In this way I try to suggest suitable factors that could be used in future development of SARPO utility tool.

KEY WORDS: risks and needs assessment, predictive instruments, static risk factors, dynamic risk factors

Obsah

1. Úvodem.....	8
2. Hodnocení rizik a hodnotící nástroje ve světě.....	10
2.1 Psychopathychecklist-Revised – PCL-R (Robert D. HARE 1991).....	12
2.2 Historical, Clinical, Risk Management 20 – HCR-20 (Webster 1997).....	13
2.3 Violence Risk AppraisalGuide – VRAG (Harris 1993).....	13
2.4 LevelofServiceInventory – Revised – LSI-R (Andrews, Bonta).....	13
3. Predikce kriminality a hodnotící nástroje u nás.....	15
3.1 Zelený a Modrý test	16
3.2 Prognostická kritéria recidivy	18
3.3 Neumann, Voňková – RAOK.....	20
3.4 Dufek.....	21
3.5 Prognostický index recidivy.....	22
3.6 Netík, Markusová.....	24
3.7 Netík, Blatníková.....	24
4. Vznik projektu SARPO a jeho základní myšlenky	26
5. Pilotní výzkum nástroje SARPO 1	29
5.1 Klienti projektu SARPO a jejich charakteristiky	29
5.2 Statické riziko.....	34
5.3 Dynamické riziko	40
5.3.1 Bydlení	41
5.3.2. Zaměstnání.....	45
5.3.3 Finance	47
5.3.4 Závislosti.....	50
5.3.5 Rodina a sociální kontakty.....	53
5.3.5 Myšlení, postoje, chování.....	55
5.3.7 Celkové hodnocení dynamických rizik a výsledná škála	59
5.4 Dotazník sebehodnocení.....	63
6. I. vlna validizace – podzim 2009	65
6.1 Základní charakteristika podsouboru klientů Vězeňské služby	66
6.2 Statické riziko.....	70

6.3 Dynamické riziko	74
6.4 Celkový model.....	76
7. II. vlna validizace – květen 2011.....	80
8. Implementace nástroje SARPO do praxe	85
9. Závěrem	86
10. Seznam použité literatury a pramenů	87

1. Úvodem

Jedním z aktuálních témat současné sociologie v oblasti sociálních deviací je mimo jiné problematika trestu odnětí svobody. Jedná se o trest, který byl od 18. století běžnou součástí evropských trestních systémů. I přes skutečnost, že se jedná o široce rozšířenou a hojně používanou formu trestu, nelze přehlédnout, že v současné době (ve spojení s humanizací vězeňství) hrozba tohoto trestu dostatečně neodrazuje delikventy od páchání trestné činnosti. V posledních letech je v moderních vězeňských systémech vyspělých demokratických zemí kladen stále větší důraz na jeho rehabilitační funkci. Cílem je zvolit během výkonu trestu takový přístup k pachateli, který v budoucnu zmírní nebo zcela potlačí příčiny jeho trestního chování.

Efektivností a naplněním této funkce trestu, se v poslední době zabývá i Vězeňská služba České republiky a Probační a mediační služba České republiky. Vážným problémem je přeplněnost věznic a ukazuje se, že pro stát je ekonomicky neúnosné a nefunkční ukládat opakovaně tresty týmž pachatelům, kteří se po jejich skončení celkem pravidelně vrací ke svému předchozímu způsobu života a dříve, či později se z nich opět stávají klienti nápravných zařízení.

Ke zvýšení účinnosti rehabilitační funkce trestu je jedním ze současných trendů využívání predikčních nástrojů. Tyto nástroje by měly napomáhat při hodnocení pachatelů, identifikaci jejich a rizik a potřeb a určení dalšího způsobu zacházení. Právě toto zacházení s odsouzeným, ať již během pobytu odsouzeného v nápravném zařízení nebo po jeho propuštění na svobodu, má minimalizovat riziko recidivy a pokračování v kriminálním jednání. Často taková péče ovšem vyžaduje odborné, časové i finančně náročné postupy, a proto ji není možné poskytnout plošně všem odsouzeným. Pomocí predikčních nástrojů se tedy dané osoby ohodnotí. K získaným výsledkům bude možno přihlídnout při rozhodování, kterým pachatelům mají zaměstnanci VS ČR a PMS ČR věnovat větší pozornost.

Nástroje tohoto typu jsou již využívány v Evropě i ve světě – jedná se především o anglosaské země, ale nejen o ně. Využívány jsou například již během soudního řízení i následně při pobytu ve vězení nebo pro hodnocení klientů probačních služeb.

V České republice vzniká od roku 2003 hodnotící a predikční nástroj SARPO. Přesto, že v zahraničí jsou obdobné nástroje ve větší, či menší míře využívány již řadu let, u nás se jedná o unikátní projekt, který jako první aspiruje na celoplošné využití ve vězeňské a justiční praxi.

Ve své práci se pokusím upozornit na skutečnost, že ačkoli u nás jsou podobné metody přijímány v některých případech negativně a s rozpaky, ve světě mají již poměrně dlouhou tradici a jejich přínos se prokázal. Úsilí o predikci rizik a potřeb pachatele po skončení výkonu trestu je nedílnou součástí výchovných metod mnoha vězeňských systémů.

Přestože vývoj tohoto nástroje probíhá již několik let, informace o něm se mohla veřejnost dozvědět pouze z publikovaných článků v odborných časopisech, proto bych ráda tyto informace sumarizovala a podala kompletně na jednom místě. Chtěla bych rovněž uvést historii vzniku nástroje SARPO, jeho východiska a cíle. Vzhledem k omezeným informacím, které byly publikovány, pochází mé zdroje i z osobních rozhovorů se spoluautory nástroje.

V další části se budu snažit shrnout výsledky pilotního projektu a jejich ověření na první vlně validizace. V neposlední řadě se pokusím o použití vlastního modifikovaného modelu k predikci selhání a jeho ověření na datech získaných v druhé vlně validizace.

2. Hodnocení rizik a hodnotící nástroje ve světě

Problematika hodnocení rizik (risk assessment) se objevuje od 50. let minulého století ve všech vyspělých státech a v základu znamená vyhodnocení konkrétních rizik nebezpečnosti vězně pro společnost (samozřejmě i pro sebe samotného a svoji rodinu).¹ Ve vězeňském systému se stalo toto hodnocení součástí penitenciární diagnózy vězně, která zachycuje jeho bio-psycho-socio-duchovní stav při nástupu trestu odnětí svobody. Tato diagnóza by měla být vypracována pro každého vězně. Obsahuje základní „tvrdá“ data o pachateli a jeho trestném činu, lékařské doporučení a upozornění na zdravotní rizika, důkladnou, především psychosociální anamnézu a psychologickou charakteristiku odsouzeného.

Psycholog Jaroslav Hála doporučuje chápat hodnocení rizik komplexněji jako *„vyhodnocení podstatných nebezpečí, rizik, problém, obtíží a překážek (záměrně nepřipojuji též „potřeb“ – předcházím tím nebezpečí, že jakkoli kvalifikovaný odborník bude „určovat potřeby“ jiného, třebaže vězněného člověka, a tím paternalisticky narušovat jeho niternou, subjektivní sféru vlastní zodpovědnosti a rozhodování), které nyní, tj. v začátku výkonu trestu odnětí svobody brání budoucí dobré reintegraci (znovuzačlenění) odsouzeného do společnosti.“* (Hála 2006, 22)

Dále Hála upozorňuje, že v moderní Evropě je pro soudní a vězeňský systém typické zaměření na budoucnost odsouzeného a jeho opětovné začlenění do společnosti po propuštění. S tím souvisí správné *zacházení* s vězni, tedy odstranění nebo alespoň zmírnění dopadů nepříznivých faktorů, které by mohly tuto reintegraci ohrozit. Jedná se o *„soubor aktivit vězeňských pracovníků aplikovaný s cílem motivovat odsouzeného (poskytovat mu hodnotné a osobně přitažlivé výzvy) k práci na sobě samém, a tím pomáhat zvyšovat jeho šance na život v zákonnosti po propuštění z vězení a reintegraci do demokratické společnosti.“* (Hála 2006, 22) K identifikaci nepříznivých faktorů slouží *„nástroje hodnocení rizik“*, kterým bych se chtěla podrobněji věnovat.

¹ Zdroj: (Hála 2006)

V anglosaském světě vězeňský výzkum a penologie tradičně využívá sociologii, sociální psychologii a teorii sociálního učení (oproti tomu České země se hlásí k tradici německé a rakouské psychiatrie a psychologického uchopení výzkumu, více v další kapitole), z toho vyplývá i odlišný pohled na pachatele trestných činů, na jeho vnímání a v důsledku toho i na zacházení s ním. Predikční nástroje užívané v USA, Kanadě, Velké Británii a Austrálii vychází z výzkumu a vývoje, který trvá už asi dvacet let a můžeme je rozdělit do čtyř skupin/generací podle Bonta.

Hodnotící nástroje z první poloviny 20. století označuje Bonta za klinicky orientovaná vyšetření. Pachatel zde byl hodnocen jen pomocí odborného názoru, úsudku a zkušeností pracovníků věznic a probačních úřadů nebo klinických odborníků (psychologů, psychiatrů, sociálních pracovníků). Delikvence zde byla navíc často chápána jako klinický problém. Tyto nástroje Bonta má za nepřesné a nespolehlivé.

Od 70. let se více prosazuje myšlenka o potřebě založit hodnocení rizik na statistických metodách. Důraz je přitom kladen na statická – tedy neměnná nebo neovlivnitelná data, jako je pohlaví, věk, počátek páčání trestné činnosti, počet odsouzení, historie užívání návykových látek a podobně. Přítomnost těchto faktorů znamená riziko a čím více faktorů, tím větší riziko. Tyto nástroje lépe predikovaly kriminální chování než odborný úsudek, ale jejich nedostatkem bylo opomíjení možnosti nápravy jedince. Nástroje druhé generace nedokázaly zohlednit další vlivy a zásahy „do osoby“ pachatele. Přesto jsou i dnes užívány a nadále rozvíjeny.

Třetí generace predikčních nástrojů už propojuje statické faktory s dynamickými, které popisují aktuální a neustále se měnící situaci pachatele. Jedná se o nástroje z devadesátých let minulého století a jsou spojovány s pojmem *strukturované profesionální posouzení (SPJ)*. Objektivní empirická data jsou zde odborníkem posouzena a je interpretována jejich závažnost. Díky tomu je možné na pachatele lépe působit skutečně odpovídajícími prostředky a snížit tak jeho nebezpečnost.

Velmi důležitým poznatkem je prokázání skutečnosti, že změna dynamických faktorů a rizik, která s nimi přichází, se projeví i ve změně reálného chování pachatele. Prostřednictvím sledování změn pak můžeme kontrolovat účinnost nápravných programů, kterými daná osoba prošla. Příkladem takového nástroje je Level of Service/Case Management Inventory LC/CMI.²

„V současné době jsou používány paralelně nástroje všech čtyř generací. V anglosaském světě, zejména v Kanadě a zemích Spojeného království, dominují statické nástroje, přičemž v posledních letech se i v evropských zemích přesouvá zájem od klinických metod k vědecky validizovaným predikčním instrumentům pro vybrané cílové skupiny“. (Petrás, Jiříčka, a další 2010, 285) Dovolila bych si zde některé z nejpoužívanějších krátce popsat.

2.1 Psychopathy Checklist-Revised – PCL-R (Robert D. HARE 1991)

Tento psycho-diagnostický nástroj se skládá z 20 položek rozdělených do dvou faktorů (faktor 1 – agresivní narcismus, faktor 2 – sociálně deviantní životní styl). Každé z položek má být při polostrukturovaném rozhovoru přiřazena váha na tříbodové škále 0-2, kdy 0 znamená, že daná položka neplatí pro hodnocenou osobu vůbec, 1 částečně platí, ale nejedná se o dominantní rys osobnosti a 2 – jedná se o charakteristický rys osobnosti. Nejvyšší možné skóre je 40 bodů, „normální člověk“ průměrně získá 3-6 bodů, průměrný zločinec bez psychopatických sklonů 16-22 bodů a s rostoucím skóre stoupá závažnost trestné činnosti i antisociální poruchy osobnosti.

Sám autor upozorňuje na nutnost správného zacházení s nástrojem, a to pouze zkušeným a kvalifikovaným odborníkem a za kontrolovaných podmínek. Kvalita výsledků také závisí na množství informací, která jsou o pachateli k dispozici a na jeho upřímnosti.³

² Zdroj: (Public Safety Canada 2007)

³ Zdroj: (Dolan a Doyle 2000)

2.2 Historical, Clinical, Risk Management 20 – HCR-20 (Webster 1997)

Také nástroj HCR - 20 využívá 20 faktorů rozdělených do 3 oblastí. První je historie zkoumané osoby (10 položek). Jedná se o věk při prvním trestném činu, předchozí násilí, psychické poruchy, rodinné zázemí a podobně. Druhá oblast obsahuje klinické položky (5) jako impulzivnost nebo negativní postoje. Tato část nástroje může být zkoumána opakovaně, v ideálním případě pravidelně v daných intervalech a být tak sledována změna míry rizika. Třetí oblast řízení rizik (5 položek) má ukázat, jak se bude jedinec v budoucnu adaptovat. Jedná se například o stres, odmítnutí sezení nebo užívání léků, či chybějící podpora rodiny. Kromě statických dat tedy HCR-20 obsahuje i dynamické faktory. Jeho výsledkem pak je odhad pravděpodobnosti násilí, a to s nízkým, středním nebo vysokým rizikem.⁴

2.3 Violence Risk AppraisalGuide – VRAG (Harris 1993)

VRAG využívá 12 prediktorů, kterým autor přiřadil různé váhy „podle kalibračního vzorku 618 mužů obviněných z násilných trestných činů“. (Dolan a Doyle 2000) Položkou s nejvyšší váhou je skóre PCL-R testu, dále se zjišťují poruchy osobnosti, užívání alkoholu nebo zda obětí pachatele byla žena. Tento nástroj je opět kritizován za využívání především statických faktorů a doporučuje se jeho doplnění o klinické položky, které umožní lepší predikci násilí.⁵

2.4 LevelofServiceInventory – Revised – LSI-R (Andrews, Bonta)

V tomto případě se jedná o hodnotící nástroj určený nejen ke klasifikaci rizika recidivy u konkrétního pachatele, zároveň i k identifikaci jeho kriminogenních

⁴ Zdroj: (Encyclopedia of mental disorders nedatováno)

⁵ Zdroj: (Dolan a Doyle 2000)

potřeb a mapování jeho vývoje. Může se použít pro hodnocení pachatelů ve věku od 16 let. Skládá se z 54 položek rozdělených do 10 parametrů

1. trestná činnost
2. vzdělání/zaměstnání
3. finance
4. rodina/manželství
5. bydlení
6. volný čas
7. blízké osoby
8. alkohol a drogy
9. osobnost pachatele
10. postoje.

Jedná se tedy o nástroj třetí generace, který k prognóze využívá statických i dynamických dat.⁶

⁶ Zdroj: (Watkins 2001)

3. Predikce kriminality a hodnotící nástroje u nás

Predikce delikventního chování se na našem území provádí od 60. let 20. století. V období do roku 1989 se pak mezi pracoviště zabývajícími se touto problematikou zařadily Výzkumný ústav penologický (VÚP), Výzkumný ústav kriminologický (VÚK), Výzkumný ústav psychiatrický a Právnický institut v Bratislavě. V některých případech se jednalo o výzkum jednotlivých soudních znalců jako například Dufka, Drtila, Dobrotky a dalších.

Všeobecně se konstruovaly statistické testy, kde byl důraz kladen na vysokou míru validity a reliability. Sledované soubory nebyly nijak rozsáhlé, ale často se jednalo o dlouhodobější mapování vzorku, které poskytlo dostatečné množství dat.

Jak vzpomíná Alena Marešová z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, v 70. letech se ve Výzkumném ústavu penologickém využívaly především prognostické tabulky manželů Glueckových – jejich česká varianta „modrý test“ byl také známý, ovšem ne příliš využívaný. Někteří soudní znalci (Dufek, Dobrotka) data sbírali na různých psychiatrických pracovištích nebo ze soudních znaleckých posudků.

Společným znakem všech nástrojů z této doby (jak se můžeme dočíst v článku Petruse a dalších v Trestněprávní revue 9/2010), bylo zaměření především na statické faktory a opomíjení možnosti vývoje pachatele a jeho zohlednění v prognóze. Bohužel, tyto nástroje, ať měly za sebou jakkoliv dlouhou dobu testování, nikdy neopustily akademickou půdu a jejich výsledky nebyly využity v penitenciární či postpenitenciární praxi. Tato tendence v českém vězeňství přetrvává dodnes a přesto, že je kladen důraz na individuální přístup a psychodiagnostické metody „slabinou je, že s těmito informacemi není dále adekvátně nakládáno a jejich potenciál není využit“. (Petrus, Jiříčka, a další 2010, 284)

Cílem tvůrců nástroje SARPO je stávající praxi změnit a vyvinout predikční nástroj, podle jehož výsledků bude možno s pachatelem patřičně pracovat. Nejprve ale několik slov k nejvýznamnějším nástrojům z éry Československa.

3.1 Zelený a Modrý test

Jedním z prvních významných predikčních nástrojů u nás je známý Zelený a Modrý test Miroslava Veverky. Základní myšlenkou, z níž výzkum probíhající v létě roku 1966 vycházel (předvýzkum proběhl 1964-65 na vzorku 300 + 300 respondentů), je vliv mnoha faktorů na nekomfortní chování a trestnou činnost. Veverka se pokusil kvantifikovat faktory prostředí – vnější i vnitřní – osobnostní a z nich následně pomocí počítače označit faktory ovlivňující vývoj deviantního chování. Výsledné faktory porovnával i podle stupně jejich závažnosti.⁷

Úkolem tedy bylo zjistit četnost vnitřních faktorů účastnících se na rozvoji kriminálního jednání respondenta. Přímou metodou je v tomto případě měření rysů osobnosti psychologickými testy. Veverka se zde inspiroval podobnými výzkumy ze zahraničí, jako například Minnesotským dotazníkem, Cattellovým testem, Rorschachůvým testem nebo Kvaraceovou KD-škálou a Haggerty-Olson-Wickmanovými BR-seznamy. Z různých důvodů ovšem tyto zahraniční výzkumy neodpovídaly Veverkovým předpokladům, a proto si musel nástroj k prognóze delikventního chování přímou metodou vyvinout samostatně. Jeho finální podobou se stal Zelený test.

Pro kontrolu získaných výsledků, byl vytvořen i takzvaný Modrý test, který měří vnitřní faktory nepřímou metodou. Osobnost se testuje skrze kritické životní situace, v kterých se mohly delikventní sklony utvářet. Jako vzor zde sloužily predikční tabulky manželů Shledona a Eleanor Glueckových. Modrý test se zaměřuje na sociální zázemí rodiny a prostředí, v němž respondent vyrůstal. Zjišťuje, jaké rodinné vztahy v jejich rodině panovaly, ptá se na chování a prospěch ve škole, na trávení volného času i na to, zda byl respondent v dětství dáván do jeslí nebo se stal členem některé mládežnické organizace.

„Do Modrého testu byly zařazeny vesměs položky objektivně prověřitelné. Položky, u nichž tato možnost prověření není, byly zařazeny do Zeleného testu.“

⁷ Zdroj: (Veverka, Modrý test - nástroj kriminologické prognózy 1971)

(Veverka, Modrý test - nástroj kriminologické prognózy 1971, 79) Miroslav Veverka zde také podotýká, jak značný vliv na spolehlivost výsledků má i ta skutečnost, že laikům není na první pohled zřejmá souvislost mezi otázkami, na které odpovídají a delikventními dispozicemi.

Manželé Glueckovi v roce 1950 uskutečnili výzkum 1000 chlapců z města Boston. Tato skupina se skládala z 500 mladých delikventů a 500 chlapců s dobrým chováním, všichni byli ve věku od 10 do 17 let. Byla použita metoda „sdružených párů – každý delikvent tvořil dvojici s chlapcem z kontrolního souboru, oba měli stejný etnický původ, bydleli v obvodu se stejně vysokou hladinou zločinnosti, byli stejně staří a měli přibližně stejný inteligenční kvocient.“ (Veverka, Kritéria S. a E. Glueckových v našem kriminologickém výzkumu 1969, 38) Jejich sledování trvalo řadu let. Oproti tomu výzkum v ČSSR proběhl pouze v jediném létě. Jednalo se také o tisícový vzorek chlapců s polovinou delikventů a polovinou chlapců z ukázněných vojáků z vybraných vojenských jednotek, věkové rozmezí 19 až 25 let. Další odlišností mezi výzkumy je bydliště sledovaných chlapců, u Glueckových se jednalo pouze o populaci jediného města, v ČSSR vzorek pocházel z celého území státu. Další neméně významnou odchylkou bylo použití jiné metody. Bostonský vzorek byl podroben osobnímu interviewu, při kterém výzkumní hovořil s chlapci přímo v jejich rodině, tým Miroslava Veverky se rozhodl pro použití dotazníku, který respondent vyplnil samostatně, bez asistence další osoby. Zodpovězení otázek mělo trvat do 30 minut. To samozřejmě vyžadovalo původní znění značně upravit a zkrátit, přičemž stručnost nesměla být na úkor přesnosti.

Po odstranění statisticky nevýznamných odpovědí Veverka určil váhu jednotlivých odpovědí (K)⁸ a jejich aritmetickým průměrem získal *hrubé skóre* respondenta. Dále bylo vypočteno několik indexů, které charakterizovali některé vlastnosti položek jako stabilitu, rozšířenost nebo spolehlivost. Na jejich základě byly nejméně hodnotné položky z testu vyřazeny a bylo ponecháno 42 položek.

⁸ $K=d/(d+e)$ kde d=relativní četnost dané odpovědi v souboru delikventů, e= relativní četnost dané odpovědi v souboru elity

Reliabilitu testu si Veverkův tým ověřoval opakovaným sběrem dat na souboru 412 osob vždy po intervalu 8 měsíců a dosáhl uspokojivých výsledků. Přestože Modrý test byl navrhován jako nástroj k včasnému odhalení predelikventních jedinců, sám jeho autor upozorňuje na jeho hranice a omezení, po jejichž překročení bychom mohli dospět k vážným omylům. Jedná se především o omezení nástroje pro úzkou část populace, není vhodný pro aplikování na ženy a jinou věkovou skupinu než 18 – 29 let. Jak ale autor uvádí, „za rok 1968 (...)tvoří však tato kategorie plných 43 procent všech stíhaných osob v ČSSR.“ (Veverka, Modrý test - nástroj kriminologické prognózy 1971, 89) Přesto věřil v možnost využití tohoto nástroje v kriminologickém, psychologickém a penologickém výzkumu, kde jeho prognóza doplní znalosti a zkušenosti odpovědných pracovníků a napomůže soustředit výchovné a preventivní úsilí na ohrožené jedince. Bohužel širší užití v praxi se tento instrument nedočkal.

3.2 Prognostická kritéria recidivy

G. Dobrotka bývá považován za zakladatele forenzní psychologie na Slovensku a jeho hlavní práce se zabývaly úlohou forenzní psychologie, analýzou motivace trestných činů, sociální prognostikou a juvenilní delikvencí.

Při snaze o predikci kriminálního chování pachatele sestavil Dobrotka tzv. Prognostická kritéria recidivy. Jedná se o seznam faktorů vzniklý na základě analýzy znaleckého materiálu a rozčlenění těchto faktorů do tří okruhů – společenské faktory (9), osobnostní faktory (9) a symptomatické faktory (10).

Jak uvádí Netík, Blatníková: „autor předpokládal, že přítomnost více než 30% faktorů znamená signifikantní nález a při překročení hranice 60% je možné hovořit o velmi špatné prognóze, zejm. u pachatelů násilných trestných činů.“ (Netík, Predikce vývoje pachatele 2008, 101)

Tento nástroj vznikl na přelomu 60. a 70. let. Nalezneme v něm položky nadále používané v dnešních predikčních nástrojích (např. věk začátku delikvence).

Opačným příkladem může být Dobrotkou používaný prediktor - tetování, které dnes již není spojováno pouze s delikventní subkulturou. Pro mne zajímavou inspirací jsou symptomatické faktory gradace trestné činnosti – stupňování frekvence deliktů a stupňování závažnosti deliktů. Bohužel taková data v nástroji SARPO nemáme k dispozici a jejich ověření tedy není možné.

Pro úplnost Dobrotkova Prognostická kritéria recidivy pachatelů násilných trestných činů:

Okruh společenských faktorů

1. příslušnost k sociální subkultuře, která se brání sociální a kulturní integraci
2. absence trvalých pozitivních citových a sociálních vztahů už v nedelikventním období
3. selektivní sociabilita v disociální skupině, podléhání „nasávajícímu efektu“
4. společenské deklasování vazbou, následkem nepropustnosti sociální bariéry při návratu výkonu trestu
5. chybění pracovní kvalifikace, flukтуаční tendence, redukované nebo chudé zájmy
6. osvojení si sociálně nežádoucích zručností, získání kvalifikace pro určitý druh kriminality
7. navázání intimního vztahu k sociálně deklasovanému, delikventnímu partnerovi
8. přinucení a navedení k recidivě spolupachateli předcházejících deliktů
9. tetování – symbolické vyjádření společenské exkluzivity, resp. identifikace se subkulturou

Okruh osobních faktorů

1. primitivní osobnost na bázi mentální subnormy nebo oligofrenie
2. stav po poškození mozku v dětství nebo následném poškození s příslušnými osobnostními změnami
3. abnormní – psychopatická osobnost s protispolečenskými motivacemi chování
4. agresivita jako dominantní a lehko aktivovaná dispozice osobnosti

5. sexuální deviace
6. egocentrismus jako převažující motivující faktor jednání
7. afektivní nestálost, výbušnost, explozivita
8. závislost na psychotropních látkách (alkohol, toxikomanie, kombinace alkoholu a psychofarmak)
9. hypotrofie vyšších citů, citový chlad, anetičnost

Okruh symptomatických faktorů:

1. dominantní forma delikvence (perseverace trestné činnosti)
2. včasný začátek delikvence (v prepubertálním obd.)
3. gradace trestné činnosti – stupňování frekvence deliktů
4. stupňování závažnosti deliktů
5. stupňování brutality jednání
6. záliba v agresivním jednání, provokování, hledání záminek
7. výrazná změna reaktivity pod vlivem alkoholu
8. neschopnost odolat příležitosti využít okamžitou výhodu, nezdrženlivost jednání (chování), lehká ovlivnitelnost
9. hrozba zavraždění (i s formulováním podmínky upuštění od realizace)
10. účast, i nepřímá, na trestné činnosti teroristického charakteru (ozbrojený únos)

3.3 Neumann, Voňková – RAOK

Pracovníci Výzkumného ústavu kriminologického Neumann a Voňková vytvořili sociálně predikční nástroj v rámci výzkumu „Osobnost pachatele“ z 80. let i v rámci jejich dalších úkolů. Jejich hlavním cílem bylo odhalit faktory, které mají vliv na resocializaci pachatelů při návratu na svobodu po výkonu trestu odnětí svobody.

V instrumentu použili jako prediktory výskyt psychických problémů v rodině, výskyt kriminality v rodině a problematické výchovné poměry. Z trestní kariéry pachatele zjišťovali multirecidivu, zvláště rychlý nástup recidivy v minulosti, maladaptaci ve vězení, věk pod 30 let při propuštění z VTOS a počátek kriminální

kariéry před 18. rokem života, nepříznivou sociální situaci při posledním propuštění z VTOS a celkový počet odsouzení. Dalším operacionalizovaným faktorem bylo opět tetování pachatele a opakovaně zhoršená známka z chování.

V publikaci „K problematice vztahu mezi pachateli některých trestných činů a intervalem recidivy“ Voňková popisuje ověřený vztah mezi intervalem recidivy a druhem trestné činnosti, počtem odpykaných trestů odnětí svobody, charakterem recidivní trestné činnosti, pracovním zapojením v době spáchání posledního trestného činu, ochranným dohledem a věkem v době prvního trestného činu. (Voňková 1986)

Z dalších dat uveřejněných v roce 1986 „Osobnost pachatele“ vyplývá, že do půl roku po propuštění se recidiva dostaví spíše u pachatelů majetkových trestných činů než činů násilných či sexuálních, dále u pachatelů, kteří byli ve vězení více než pětkrát, pachatelů inklinujících spíše k různorodé než stejnorodé trestné činnosti a těch bez pozitivních pracovních návyků, mladistvých prvopachatelů a konečně pachatelů, kterým byl uložen v minulosti dohled. (Suchý 1986)

3.4 Dufek

Dalším pracovníkem VÚK, který se zabýval v 80. letech minulého století individuální predikcí kriminality, byl psychiatr Dufek. Zaměřil se na sledování majetkových recidivistů, a to v intervalu 3, 5 a 10 let. Vznikl tak nástroj čítající 36 predikčních znaků kriminality, které měly ovšem přidělenou různou zátěž. Dané znaky mají sociálně-právní, psychiatrickou i psychologickou povahu – to ovšem klade vyšší požadavky na práci s nástrojem a nutnost zapojení příslušných odborníků. Bližší informace nalezneme v jeho publikaci z roku 1980 Některé poznatky ke kriminální recidivě.

3.5 Prognostický index recidivy

V rámci grantového projektu MŠ SR „Forenzně psychologická a psychiatrická analýza pachatelů vraždy“ vedoucí výzkumného týmu Anton Heretik vytvořil prognostický index recidivy. Tento výzkum se zaměřil na 176 pachatelů trestného činu vraždy. Vzorek se skládal ze 146 mužů a 30 žen a jednalo se o 92 recidivistů a 84 prvotrestaných. Mimo jiné zde bylo testováno 15 znaků (tato sada byla označována právě jako Prognostický index recidivy PIR), které měly být podle Heretikova týmu klíčové při predikci kriminální recidivy.

Znak	kvalita znaku	
rodinné prostředí	Harmonické	Patologické
způsob výchovy v rodině	citový, tolerantní	lhostejný, punitivní
dosažené vzdělání	Základní adaptovaný	Vyšší
profesionální kariéra	v oboru	fluktuace, nezaměstnanost
kvalita partnerského života	Harmonická	Krizová
úraz hlavy	Není	Trauma
Závislosti	bez abúzu	závislost na psychotropní látce
porucha osobnosti	bez poruchy	disociální, schizoidní, atd.
mentální retardace	IQ norma	subnorma, retardace
agresivita v testu ruky	Agg% podprůměr	Agg% nad 30%
afektivní labilita v ROR	nepřítomnost	pravostranný barvový typ
agresivita v ROR	dáno počtem zjištěných znaků (z 10 možných)	
šokové fenomény v ROR		
hostilita v testu ruky - AOR	pod 1	nad 1
nízký počet řešení v testu ruky	nad 10	pod 10

Tab. 1 Prognostické znaky recidivy převzato z (Netík, Predikce vývoje pachatele 2008)

Cílem výzkumu bylo získat „procentuální vyjádření pravděpodobnosti, s jakou každého nového pachatele po vyšetření a získání předložených znaků

budeme moci považovat za (potenciálního) recidivistu“. (Horáková 2001, 11) Dále pak zjistit, s jakou pravděpodobností můžeme předvídat jeho budoucí trestnou činnost.

Za pomoci diskriminační analýzy Heretik získal žebříček významnosti těchto znaků. Na předních pozicích v případě odlišení prvotrestaných a recidivistů se objevila profesionální kariéra, užívání návykových látek a poruchy osobnosti, znaky agresivity podle ROR a actingout ratio v Hand testu. Ve skupině recidivistů byla polovina zkoumaných osob jen nepravidelně zaměstnána a dvě třetiny z nich pak bylo závislých na drogách nebo alkoholu. Podle získaných výsledků můžeme se 76% pravděpodobností správně určit budoucí možnou recidivu u prvopachatelů. Oproti tomu stupeň mentálního postihu a prožívání kvality života se ukázaly jako nejméně diskriminující znaky.

Heretik se pokusil použít tuto sadu znaků k diferenciaci uvnitř skupiny recidivistů, jeho snahou bylo předpovídat násilnou trestnou činnost proti ostatní, jako například majetkové. Výsledky zde nebyly natolik přesvědčivé, jednotlivé váhy znaků byly zjištěny nižší než v prvním případě a to se projevilo i v podílu správně predikovaných jedinců – 68%. Výzkumný tým zde tedy navrhuje vytvořit jinou speciální sadu znaků, která bude vhodněji a lépe predikovat násilnou trestnou činnost. Pro úplnost doplním, že nejvýraznějšími diskriminantami zde byla opět profesní kariéra, barevný typ podle ROR a úraz hlavy. Na opačném konci žebříčku znaků pak nalezneme závislosti na psychoaktivních látkách, šokové fenomény podle ROR a posuzování podle stupně mentálního postihu.

Díky těmto výsledkům Heretik získal důležité informace, které chtěl ověřit na větším počtu respondentů. Uvažoval i o výměně málo diferencujících položek a dalším ověření diskriminační síly PIR indexu.

3.6 Netík, Markusová

Až v devadesátých letech pod záštitou IKSP byl v rámci výzkumu pachatelů v organizované trestné skupině vyvíjen nástroj pro screening nebezpečných vězňů. Netík a Markusová do něj zařadily tři oblasti dat – *osobní* data, tedy data z psychologických a psychiatrických vyšetření s důrazem na asociální poruchy osobnosti. Dále pak *anamnestická* data o vzdělání, výchově, socializaci, profesním vývoji a partnerských vztazích. Poslední oblastí jsou *kriminální* data získaná z rejstříku trestů, kde se především sleduje kriminální kariéra mladistvých, krátké intervaly recidivy, násilí, příslušnost k organizované skupině a špatné chování v předchozím výkonu trestu jako útěky, násilí a korupce.

3.7 Netík, Blatníková

V současné době se na Institutu pro kriminalistiku a sociální prevenci (IKSP) vývojem prakticky využitelného nástroje k predikci kriminality zabývá Netík a Blatníková. Jejich cílem je využít pouze statická data, tedy pouze neměnné informace o pachateli. Jejich východiskem je poznatek, že „kriminální kariéry pachatele jsou ve své podstatě založené na kriminální historii, jejíž význam v predikci je prokázáný. Analýza kriminální minulosti pachatele tak umožní charakterizovat osobnost pachatele na pozadí spáchaných trestných činů. Nejspolehlivějším východiskem pro predikci kriminálního chování osoby (pachatele) v budoucnosti, je jeho chování v minulosti.“ (Netík, Vybrané problémy vězeňství se zaměřením na predikci vývoje pachatele 2009, 66)

Omezení se na výhradně statická data limituje využití výsledků institucemi zaměřenými na změnu chování delikventů, nicméně díky jednoduchému získání dat z rejstříků trestů přináší výhodu snadného zpracování a vyhodnocení bez nutnosti spolupráce s odborníky.

Hlavní úkoly projektu probíhaly v letech 2005-2007, kdy byl vybrán soubor osob, které byly propuštěny z výkonu trestu, jejich kriminální kariéra byla sledována po období šesti let.

V úvodu výzkumu byla navržena sada dvaceti prediktorů, které se týkaly informací o počátku a průběhu kriminální kariéry a současné trestní činnosti sledované osoby. Po provedení analýzy Netík s Blatníkovou publikovali výsledky, jak korelují jednotlivé faktory s budoucí recidivou i mezi sebou vzájemně. Například – významná pozitivní korelace mezi recidivou a odsouzením za trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí nebo páčání trestných činů ve skupině (tedy se spolupachateli).

Následná analýza skupin recidivistů s „napravenými“ pachateli, kteří po propuštění ve sledovaném období nebyli opět odsouzeni, naznačila blíže, které faktory lze k predikci využít. Objevil se zde faktor první odsouzení ve věku mladistvém, první odsouzení za majetkový trestný čin, multirecidiva nebo páčání trestného činu ve skupině a další. Možná překvapivě mezi podsoubory nebyl rozdíl v pohlaví – bohužel dostupná data neuvádějí velikost vzorku ani jeho složení co do pohlaví a nemůžeme ani odhadovat, nakolik je tento údaj spolehlivý.

Nejlépe diskriminující položky mezi podsoubory byly multirecidiva a krádež vloupáním v kriminální kariéře. Na základě výsledků analýz dosáhl nástroj určitých změn (především snížení počtu prediktorů) a vzniká tak nová pracovní verze nástroje, jehož validitu si Netík a Blatníková chtějí ověřit na dalším souboru pachatelů a přiblížit se tak jeho praktickému využití.

4. Vznik projektu SARPO a jeho základní myšlenky

Projekt SARPO vznikl jako společné dílo VS ČR a PMS ČR v roce 2003. „Z iniciativy ředitele PMS ČR Pavla Šterna a tehdejšího prvního náměstka GŘ VS Bohuslava Burkiewicze začal pracovat v rámci projektu PHARE multidisciplinární tým“ (Petras a Hůrka, Sarpo 2009, 22), jehož úkolem bylo seznámit se s problematikou predikce rizik a vytvořit první verzi hodnotícího nástroje. Původní složení týmu bylo velmi široké, vedle VS a PMS zde spolupracovaly i Národní probační služby Anglie a Walesu, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Městské centrum sociálních služeb a prevence, Sdružení pro probaci a mediaci v justici, Městský soud v Brně, Státní zastupitelství Praha 4 a Policejní prezidium ČR. Tento tým však spolupráci v červnu 2004 ukončil v souvislosti s koncem projektu PHARE a pokračoval již jen úzký tým, skládající se především z pracovníků VS a PMS.

Po úvodní analýze zahraničních nástrojů, navržení rámcové struktury, vytvoření dotazníků a přijetí postupů vyhodnocení rizik, byla v dubnu 2006 úspěšně spuštěna pilotáž nástroje SARPO 1. Jako koordinátor projektu byl za VS ČR zvolen Michla Petras a za PMS ČR Andrea Matoušková. Bylo nutno vyškolit více než 50 pracovníků PMS a VS, kteří se stali hodnotiteli v 16 věznicích a 19 probačních střediscích. Podle daných kritérií vybrali více než 500 odsouzených před podmíněným propuštěním nebo po udělení podmíněného propuštění s dohledem.

Přibližně po dvou letech pilotáže byla na podzim roku 2009 spuštěna validizační studie nástroje a následně. Jako externí spolupracovníci k vývoji nástroje v této fázi významně přispěli Jiří Buriánek a Zuzana Podaná z Katedry sociologie FFUK. Druhá vlna validizace pak navázala v roce 2011 – získaná data byla použita k vyhodnocení pilotní studie, zdokonalení nástroje a jeho přiblížení k využití v praxi. Podrobněji v následujících kapitolách.

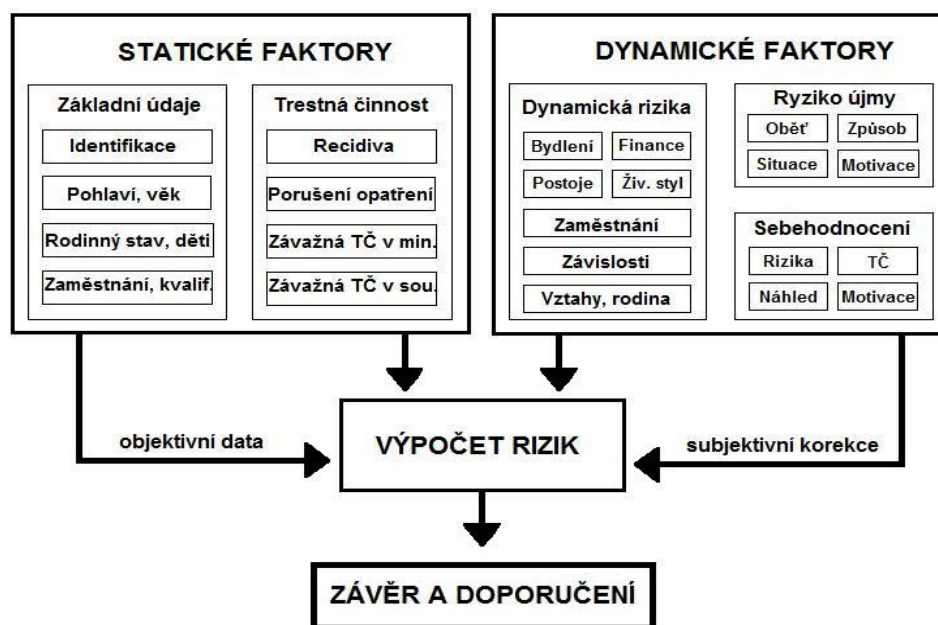
Hlavní inspirací pro SARPO se stal nástroj užívaný právě britskou probační službou Offender Management System (OASys). Jedná se nástroj založený pouze na kvantitativním hodnocení spáchaných trestných činů, přesto jde o osvědčený evropský instrument. Český tým zvolil raději variantu využití dosavadních zahraničních zkušeností než začátku „na zelené louce“. Jak si ovšem sami autoři uvědomují, je nutné přihlédnout k českým specifickým a odlišnostem. Není možné automaticky převzít celou koncepci zahraničního nástroje a čekat, že v našem prostředí bude stejně úspěšná. OASys tak posloužil především jako zdroj základní filosofie, byly převzaty některé definice a prvky nástroje.⁹ Český tým se rozhodl nespokojit se jen se statickými daty, ale hlavní snahou bylo vytvořit nástroj čtvrté generace podle Bonta, který by „vhodně propojil statické a dynamické rizikové faktory při využití profesionálních dovedností a zkušeností v rámci subjektivního pohledu hodnotitele“. (Petras a Hůrka, Risk/needs assessment Nový metodologický nástroj? 2006, 11) Statické faktory zde tedy obsahují trestní kariéru pachatele a jeho osobní údaje, dynamické faktory se týkají současné a částečně budoucí situace a identifikace rizik a potřeb.

Tvůrci nástroje vnímají riziko ve dvou polohách – jako riziko újmy a riziko recidivy - „riziko újmy je definováno jako vážná újma, která ohrožuje život nebo je traumatická a jejíž náprava bude po fyzické či duševní stránce obtížná nebo nemožná“. (Petras a Hůrka, Risk/needs assessment Nový metodologický nástroj? 2006, 11) Toto riziko je spojené se závažnou trestnou činností, je zde brán zřetel na potencionální oběť i okolnosti, za nichž může nastat. Riziko recidivy pak souvisí s možným budoucím pácháním trestných činů a vychází především z trestní minulosti pachatele.

Potřeba je definována poněkud odlišně oproti běžnému chápání tohoto slova. Zde se jedná spíše o záležitost, „kterou je třeba uspokojit více méně bez etického rozlišení (dobro-zlo) či legitimnosti (zákonné-trestné)“. (Petras a Hůrka, Risk/needs

⁹ Zdroj: (Petras, Jiříčka, a další 2010)

assessment Nový metodologický nástroj? 2006, 12) Jsou to tedy dynamické faktory, se kterými je možné pracovat a měnit je.

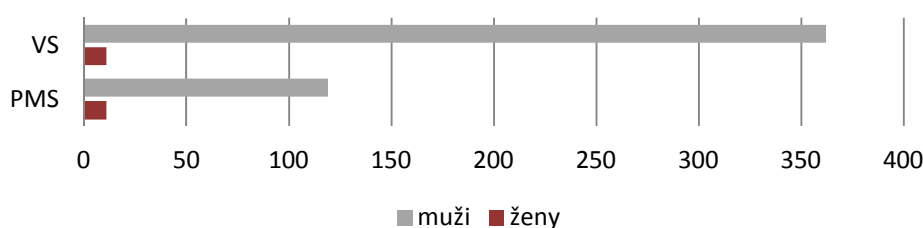
Obrázek 1 Základní komponenty nástroje a mechanismus hodnocení

Hodnocení rizik a potřeb dále doplňuje motivace pachatele – jeho ochota a schopnost se na případné nápravě podílet. Součástí je i samotná „reflexe zjištěných rizik“ pachatele, která poskytne cenné informace o jeho přístupu. Výstupem celého hodnocení je pak nejen predikce míry rizika, ale i doporučení k jeho minimalizaci. V něm by měly být navrženy konkrétní postupy a opatření jak s pachatelem zacházet.

5. Pilotní výzkum nástroje SARPO 1

5.1 Klienti projektu SARPO a jejich charakteristiky

Cílem pilotního projektu¹⁰ bylo do datového souboru získat 500 osob, celkem pak do projektu vstoupilo 512 osob. Pro velký počet chybějících odpovědí (především v části dynamického rizika) u některých jedinců bylo 9 záznamů vyřazeno, aby zbytečně nedocházelo ke zkreslení dat. Finální velikost souboru je tedy 503 hodnocených osob. Bohužel i přesto u některých otázek z dotazníku zůstává větší procento „missingů“. Vyhodnocení vybraných osob provedly způsobilé osoby, které dané pachatele osobně znaly a měly i potřebnou dokumentaci k jejich případům. Nejčastěji se jednalo o speciální pedagogy, probační úředníky a psychology. Z celkového množství bylo 130 osob klienty Probační a mediační služby a 373 osob hodnotila Vězeňská služba, což činí 74% z celkového počtu klientů projektu SARPO. V souboru také značně převažují muži (481) proti 4% žen (22). Ty jsou rovnoměrně rozmístěny v obou typech služby, to má za následek rozdílný podíl mužů a žen v jednotlivých institucích.

Graf 1 Počty HO v jednotlivých institucích podle pohlaví

¹⁰ K pilotnímu výzkum vznikl nástroj SARPO 1, který obsahoval dotazník sebehodnocení pro respondenty, dále manuál k nástroji, který měl napomoci v případě nejasností hodnotícím osobám a dotazník pro hodnotitele, ten měl poskytnout zpětnou vazbu o práci s nástrojem. Tyto dokumenty jsou vlastnictvím VS ČR a PMS ČR, z důvodů ochrany autorských práv je zde neuvádím a případní zájemci o jejich přesnou podobu se musí obrátit na tyto instituce.

Průměrný věk souboru je přes 34 let, nejmladší hodnocené osobě je 18 let, nejstarší 68, v souboru pak převažují lidé do 35 let. Struktura věku klientů Probační a mediační služby a Vězeňské služby je podobná.

	počet	%	kum.%
18-25	87	17,3	17,3
26-30	109	21,7	39,0
31-35	112	22,3	61,4
36-40	67	13,3	74,7
41-45	62	12,4	87,1
46+	65	12,9	100,0

Tabulka 2 Věková struktura hodnocených osob

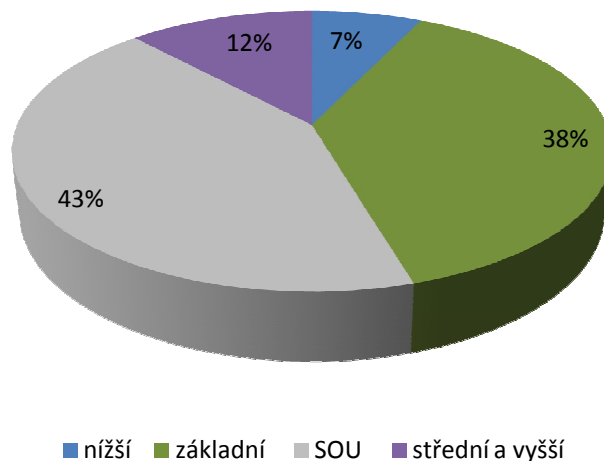
Přes 57% hodnocených osob je svobodných a 30% rozvedených. Na otázku, zda mají partnera/ku, chybí více než dvacet odpovědí, ale přesto kladnou odpověď uvádí 60%. Stejný podíl najdeme i v otázce týkající se vlastních dětí, pouze 35% uvádí, že nemá žádné děti.

	počet	%
v manželství	57	11,4
svobodný/á	288	57,6
rozvedený/á	151	30,2
vdovec/vdova	4	0,8

Tabulka 3 Rodinný stav hodnocených osob

Už při prvním pohledu se jako problematický jeví stupeň vzdělání pachatelů. 45% osob má maximálně dokončenou základní školu, 8 hodnocených osob dokonce uvádí nedokončené základní vzdělání, maturity nebo vyššího vzdělání dosáhlo jen 12% klientů. V důsledku toho se v otázce na kvalifikaci často objevují odpovědi jako bez kvalifikace, nevyučen nebo nedokončené SOU.

Ve sledovaném souboru značně převyšuje počet recidivistů (428) proti pachatelům prvotrestaným (73), tedy pouze každý šestý klient byl poprvé odsouzen.

Graf 2 Vzdělání hodnocených osob

Věk pachatele v době spáchání prvního trestného činu neměl být do výpočtu rizika zahrnut, přesto se zjišťoval. Před dovršením 18 let začalo svou kriminální kariéru 35% sledovaných pachatelů. Nejčastěji, a to v 74 případech, se objevoval údaj 17 let. Po 40. roku života už naopak svůj první trestný čin spáchala pouhá 2% hodnocených osob.

	počet	%	kum.%
do 18	232	46,3	46,3
19-25	171	34,1	80,4
26-30	49	9,8	90,2
31 a více	49	9,8	100,0

Tabulka 4 Věk v době spáchání prvního trestného činu

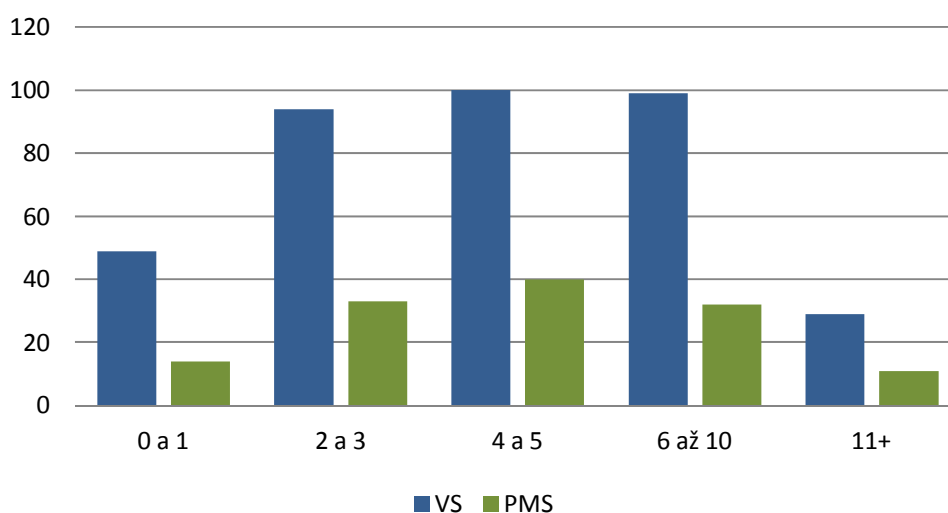
Při zjišťování celkového počtu odsouzení se u některých vyhodnocení vyskytly chyby, které logicky neodpovídaly ostatním datům. Tento údaj měl být zjištěn z rejstříků trestů. Pravděpodobně se chyba stala při práci s vyfiltrováním prvotrestaných pachatelů, při vyhodnocení dat tak došlo ke sloučení hodnot 0 a 1 a přepočtu dat. Výsledky by měly více korespondovat s dalšími souvisejícími údaji a lišit se jen minimálně. Do analýzy by totiž neměl být zařazen pachatel, který ještě

nebyl pravomocně odsouzen. Otázkou zůstává, zda se jednalo pouze o chybějící údaj z důvodu nejistoty hodnotitele nebo skutečně dosud neodsouzeného pachatele.

počet odsouzení	původní	přepočtené
0	34	16
1	43	47
2	50	56
3	70	71
4	70	73
5	66	67
6	36	36
7	34	35
8	21	22
9	25	26
... *		

* u vyšších počtů odsouzení nenastaly žádné změny

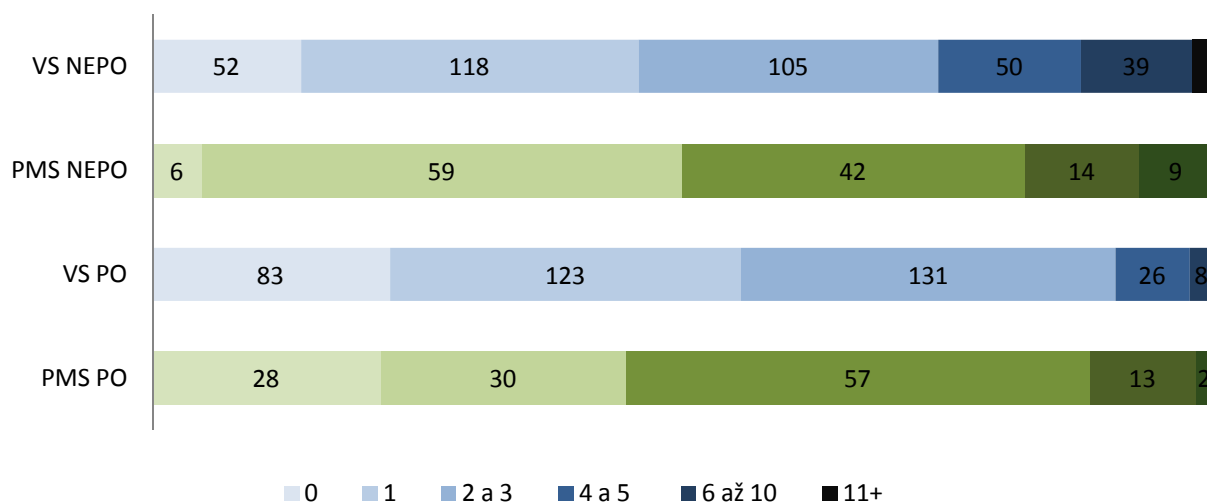
Tabulka 5 Ukázka přepočtu počtu odsouzení

Graf 3 Celkový počet odsouzení podle institucí

Průměrný počet pro celý soubor bylo pět odsouzení, a to i pro oba podsoubory podle institucí, které hodnotily. Zanedbatelných ale není ani 7,9 % osob, které již byly odsouzeny více než 10 krát, rekordem bylo 21 odsouzení. Jak vidíme na grafu 4, překvapivě zde nebyly výrazné rozdíly mezi institucemi a i klienti PMS dosahovali vysokých počtů odsouzení.

U hodnocených osob bylo zjišťováno, zda jim byl uložen trest podmíněného odnětí svobody (PO), nepodmíněného odnětí svobody (NEPO), trest obecně prospěšných prací (OPP) nebo zda jim bylo uděleno podmíněné propuštění (PP), či ochranná léčba. Jak by se dalo předpokládat, zastoupení klientů obou služeb je zde mírně rozdílné. S trestem nepodmíněného odnětí svobody mělo již zkušenost skoro 90% osob a s PO 78%. Přičemž NEPO byl 5% pachatelů udělen více než 8 krát, jeden pachatel v souboru dosáhl 17 odsouzení. Oproti tomu trest OPP byl využit u 37% všech sledovaných osob a pouhá 2% dostala tento trest 3 krát a více, přičemž maximum bylo 5 trestů obecně prospěšných prací u jedné osoby.

Graf 4 Počty vybraných trestů podle institucí

Na dosud uložené tresty navazovala otázka o jejich porušení. Zde si dovoluji citovat ze Závěrečné zprávy k pilotnímu výzkumu SARPO I, kde je uvedena podrobná analýza porušení. Je nutné si uvědomit, že ne všechny sledované osoby měly příležitost k porušení trestu a bylo tedy nutné přepočítat údaje pro dané skupiny pachatelů. Trest podmíněného odsouzení již v minulosti dostalo 391 osob, minimálně jednou podmínku porušilo 227 odsouzených, tedy 58% z podsouboru. U trestu OPP se porušení dopustilo 54% pachatelů a u PP k porušení došlo v 36 % případech.

„Celkový počet porušení (u jednotlivců) je pak možno relativizovat porovnáním s množstvím udělených podmínek. Vytváříme tedy nový ukazatel „extenze porušení“ jako podíl mezi počtem porušení a možností něco porušit.“ (Buriánek a Podaná 2009, 11) Tento ukazatel pak dělí pachatele do 4 skupin. První skupinou jsou pachatelé, kteří neporušili žádné opatření. Druhou pak ti, kteří porušili všechna opatření, která jim byla udělena, zde se často ovšem jednalo jen o jediné opatření. Hodnota 0,5 pak podsoubor dělí na občasné a časté narušitele. Tyto čtyři kategorie doplní pátá skupina osob, které doposud žádnou podmínku nedostaly a nemohly ji tudíž porušit.¹¹

5.2 Statické riziko

Výpočet statického rizika byl navržen podle zahraničních zkušeností a skládá se z celkového počtu odsouzení sledované osoby, počtu porušení dříve uložené podmínky a přitěžující okolností je i to, pokud se dopustil závažného kriminálního jednání jako sexuálně motivovaný trestný čin, násilí nebo šíření toxikomanie. Podívejme se tedy nejprve na jednotlivé složky statického rizika. Informace o trestní historii odsouzených se nachází v nástroji v části nazvané riziko újmy.

Počet odsouzení a porušení podmínek bylo již přiblíženo v kapitole Klienti projektu SARPO a jejich charakteristiky, nyní je tedy vhodný čas na rozebrání zbývajících rizikových faktorů trestné činnosti odsouzených.

	v min.	v souč.
loupež	18,5	18,7
ublížení na zdraví	19,9	11,5
vražda	1,0	6,0
domácí násilí	1,8	1,2
ras. mot. násilí	1,4	0,6
jiná forma	16,1	14,3

Tabulka 6 Násilná trestná činnost v %

¹¹ Zdroj : (Buriánek a Podaná 2009)

Vzhledem k možnosti odsouzení pachatele za několik trestných činů zároveň, nemůžeme zcela přesně zjistit, jaké zastoupení násilí nebo sexuálního motivu se v souboru vyskytuje. Vyšší zastoupení přesto vidíme u loupeží, ublížení na zdraví a jiných forem násilí, například vydírání, omezování osobní svobody nebo týrání. Vzorec výpočtu rizika sčítá násilné činy z minulosti s těmi při současném odsouzení, což má jistě své opodstatnění. Souvislost mezi jednotlivými formami násilí v minulosti a budoucnosti se liší. Vztah se statisticky neprokázal¹² u loupeží, vražd a v důsledku malého vzorku, a tedy i nízké zaplněnosti tabulky, u rasově motivovaného násilí.

Loupeže					Vraždy					
		Loupež v současnosti			celkem			Vražda v současnosti		celkem
		ano	ne					ano	ne	
Loupež v min	ano	22	71	93	Vražda v min	ano	0	5	5	
		23,7%	76,3%	100,0%			,0%	100,0%	100,0%	
	ne	72	336	408		ne	30	466	496	
		17,6%	82,4%	100,0%			6,0%	94,0%	100,0%	
celkem		94	407	501	celkem		30	471	501	
		18,8%	81,2%	100,0%			6,0%	94,0%	100,0%	

Rasově motivované násilné činy

		Rasově motivované násilí v současnosti		celkem
		ano	ne	
Rasově motivované násilí v min	ano	2	5	7
		28,6%	71,4%	100,0%
	ne	1	493	494
		,2%	99,8%	100,0%
celkem		3	498	501
		,6%	99,4%	100,0%

Tabulka 7 Reprodukce závažné trestné činnosti

¹²Na hladině významnosti $\alpha=5\%$

Přesto je dobře patrné, že u více než 20% odsouzených za loupež nedojde k nápravě a pokračují v delikventním chování v totožné formě i nadále. Bohužel nízká zaplněnost tabulky je také v případě domácího násilí. Dosáhla 25 %, a tedy o 5% překročila hranici, do které je chí-square test spolehlivý. Hodnota korelačního koeficientu je 0,37, jedná se tedy už o poměrně silný vztah, ale jak už jsem uvedla, nemůžeme se na tyto testy stoprocentně spolehnout.

Vztah se statisticky prokázal u úmyslného ublížení na zdraví, i když je spíše slabý (Tau-b = 0,29), silnější vztah se pak potvrdil i v případě jiných forem násilí. Jak je uvedeno v závěrečné zprávě: „lze říci, že výskyt násilí v ostatních formách je solidním prediktorem delikventní kariéry, což není příliš překvapivé zjištění.“ (Buriánek a Podaná 2009, 15)

Úmyslná ublížení na zdraví					Jiné formy násilí v minulosti					
	Úmyslné ublížení na zdraví v sou.				celkem	Jiné formy násilí v sou.				celkem
		ano		Ne			ano		ne	
Úmyslné ublížení na zdraví v min	ano	30	70	100	Jiné formy násilí v min	ano	32	49	81	
		30,0%	70,0%	100,0%			39,5%	60,5%	100,0%	
	ne	28	373	401		ne	40	380	420	
		7,0%	93,0%	100,0%			9,5%	90,5%	100,0%	
celkem		58	443	501	celkem		72	429	501	
		11,6%	88,4%	100,0%			14,4%	85,6%	100,0%	
p < 0,01 Kendall's tau-b = 0,29					p < 0,01 Kendall's tau-b = 0,32					

Tabulka 8 Vztahy mezi násilnou trestnou činností

Pro doplnění ještě informace o podněcování a šíření toxikomanie a sexuálně motivovaných trestných činech. Počty těchto činů se v současnosti téměř neliší od minulosti, ovšem z důvodu malého vzorku nemůžeme vztah statisticky potvrdit.

	znásilnění	pohlavní zneužívání	ohrožení mravnosti	šíření toxikomanie
v minulosti	2,8	2,2	0,4	4,6
v současnosti	5,2	1,4	1,0	4,2

Tabulka 9 Sexuálně motivované trestné činy a šíření toxikomanie v %

Výpočet hodnocení rizika 1 se prováděl automaticky podle vložených dat, tím se mělo zamezit případným chybám ve výpočtu. Přesto zde došlo k několika nepřesnostem v případě, že hodnotitel špatně zacházel s filtrem pro prvotrestané osoby a bylo tedy nutné riziko přepočítat – viz Tabulka 10.

Samotný vzorec měl tento tvar:

$$\frac{X1 + X2 + X3 + X4}{X5} + X6 = H1$$

kde

X1 celkový počet všech odsouzení

X2 celkový počet násilné trestné činnosti

X3 celkový počet sexuálně motivované činnosti

X4 celkový počet trestného činu šíření toxikomanie

X5 celkový počet všech odsouzení

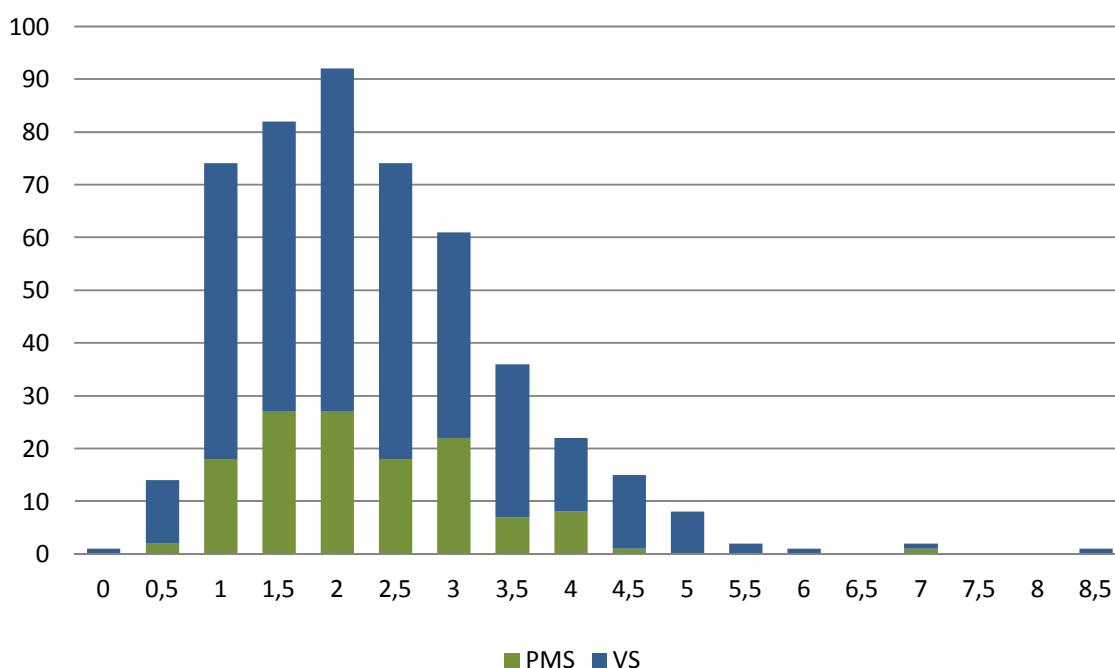
X6 celkový počet porušení

Přičemž manuál k nástroji SARPO dodává, že pro odlišení osob, které byly trestány poprvé, se za X1 do vzorce dosadí hodnota 0,5 za X5 celkový počet všech odsouzení hodnota 1.

vyhodnocení rizika		původní v %	přepočtené v %
nízké	do 0,5	3,4	3,1
střední	do 1,5	30,5	30,3
vysoké	do 3,0	44,6	45,6
velmi vysoké	nad 3,1	21,5	21

Tabulka 10 Statické riziko kategorizované

Za povšimnutí stojí výrazný vliv faktoru předchozího porušení podmínky, který tvůrci nástroje zamýšleli. Způsob výpočtu rizika však měl být v pilotní studii testován a počítalo se s případnými úpravami. I původně vytvořené kategorie rozčlenění rizika se neukázaly jako ideálně zvolené (riziko do 0,5 – nízké; do 1,5 střední; do 3,0 vysoké; nad 3,1 velmi vysoké), protože více než 65% hodnocených osob pak spadá minimálně do kategorie s vysokou mírou rizika. Podle grafu ale vidíme, že rozložení se blíží normálnímu rozdělení a většina respondentů se tedy nachází ve středním pásmu rizika.

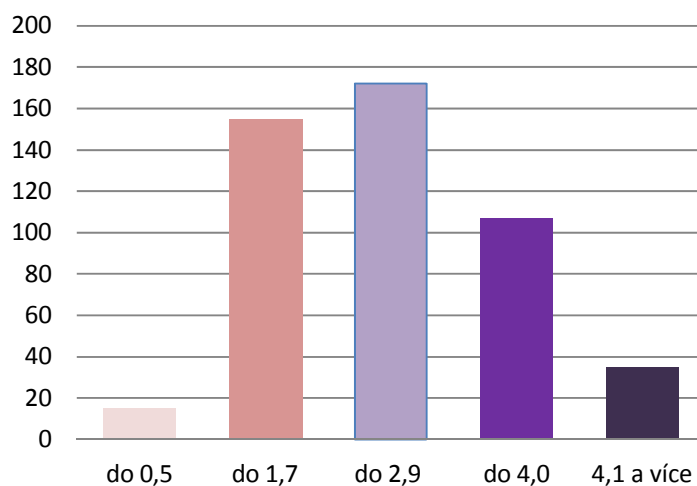
Graf 5 Rozložení statického rizika podle institucí

Je tedy vhodné uvažovat o jiných kategoriích statického rizika. V závěrečné zprávě k pilotnímu projektu autoři navrhuji uvažovat o decilech nebo kvartálech, které soubor vhodně rozdělí do jednotlivých skupin rizika. Jejich kategorizace tak posune jednotlivé hranice skupin o hodnotu jednoho bodu výše. Jednotlivé skupiny jsou pak poměrně rovnoměrně zastoupeny.

riziko	do 1,5 nízké	do 2,5 střední	do 4,0 zvýšené	nad 4,0 vysoké
celý soubor	33,3%	33,7%	25,7%	7,2%
za VS ČR	33,0%	33,2%	24,8%	9,0%
za PMS ČR	34,4%	35,1%	28,2%	2,3%

Tabulka 11 Nová kategorizace statického rizika

Osobně bych se přiklonila k takovému rozdělení rizika, které bude kopírovat normální rozdělení. Dvě krajní skupiny by jasně vyznačily jedince s minimálním nebo naopak maximálním rizikem (hranice do 0,5 a nad 4,0). Zbývajících interval jsem pak rovnoměrně rozdělila a vznikly tři skupiny s hranicemi v hodnotách 1,7 pro druhou skupinu, do 2,9 pro třetí a konečně body od 3,0 do 4,0 by vytyčily čtvrtou skupinu. Domnívám se, že toto dělení lze snadno interpretovat a má své logické opodstatnění.

Graf 6 Nová kategorizace statického rizika

Třetí skupina se „středním“ rizikem čítá nejvíce, a to 35,5% odsouzených, a jasně odděluje stále hříšníky od nadějných jedinců. Důležité je brát v úvahu i skutečnost, že SARPO má sloužit nejen v otázce predikce recidivy, ale má také

napomoci při hledání nejvhodnější cesty dalšího zacházení s odsouzením. Proto věřím, že toto jemnější dělení by mělo své opodstatnění.

U klientů Probační a mediační služby ČR můžeme vidět, že jejich průměrná hodnota rizika je o něco nižší než u klientů Vězeňské služby ČR. Především mají výrazně užší rozptyl, což se dalo předpokládat z povahy jejich trestu. Navzdory tomu, i v této skupině překročili 3 odsouzení hranici 4 bodů ve statickém riziku a spadají tak do velmi rizikové skupiny. Překvapivě pouze 2 klienti dosáhli minimálního rizika a opět největší podíl hodnocených (35,4%) se nachází v pásnu středního rizika.

VS ČR		PMS ČR	
Počet zjištěných	355	Počet zjištěných	130
Missing	18	Missing	0
Průměr	2,3	Průměr	2,2
Median	2,2	Median	2
Minimum	0	Minimum	0,5
Maximum	8,3	Maximum	4,4

Tabulka 12 Vybrané hodnoty statistiky rizika podle institucí

5.3 Dynamické riziko

Vzhledem k proměnlivé povaze dynamického rizika bylo nutné uvést, k jakému časovému období se hodnocená situace vztahuje. Byla zde možnost zatrhnout kolonku před nástupem výkonu trestu odnětí svobody (u rizik rodina a sociální kontakty a myšlení, postoje chování – ve VTOS) nebo po propuštění z VTOS, v některých případech ovšem odpověď zcela chyběla. Nastala zde situace, kdy většina klientů Vězeňské služby byla hodnocena před nástupem VTOS a naopak klienti PMS po propuštění z VTOS. Časový horizont se také vyplňoval u každého

faktoru zvlášť a bylo tedy možné hodnotit finance a bydlení před nástupem a zbylé faktory po propuštění, což činí data značně nepřehledná.

	celkem			VSČR			PMSČR		
	před VTOS	po VTOS	bez odp.	před VTOS	po VTOS	bez odp.	před VTOS	po VTOS	bez odp.
bydlení	31,6	67,6	0,8	91,2	7,8	1,1	0	100	0
zaměstnání	30,4	67,6	2	90,6	7,2	2,1	1,5	96,9	1,5
finance	30,8	68,2	1	91,7	7	1,3	0,8	99,2	0
závislosti	26,4	72,8	0,8	97,6	1,6	0,8	1,5	97,7	0,8
rodina	37,2	59,8	3	80,7	16,6	2,7	0	96,2	3,8
postoje	34,2	61,4	4,4	82,3	12,9	4,8	1,5	95,4	3,1

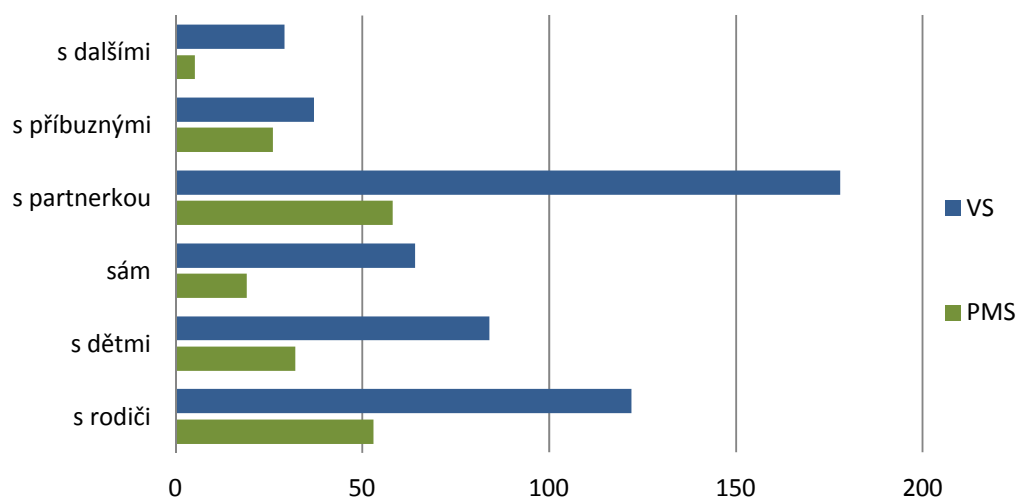
Tabulka 13 Období hodnocené situace celkově i podle institucí

Jednotnost a snadnější práci s výsledky by zajistilo jasné určení v pokynech pro práci s nástrojem, k jakému období mají posuzovatelé hodnocení uvádět. Vzhledem ke skutečnosti, že SARPO má sloužit také k predikci, současná situace se jeví jako užitečnější údaj než situace před nástupem VTOS. Můžeme si představit řadu modelových příkladů, kdy v důsledku několikaletého odnětí svobody odsouzený například o bydlení přijde anebo naopak získá podporu rodiny a s ní i ubytování po propuštění. Proto bych navrhovala přiklonit se k variantě hodnocení po propuštění z výkonu trestu, ať už reálné situace nebo alespoň jejímu odhadu.

5.3.1 Bydlení

V následující části nástroje popsali hodnotitelé situaci bydlení, s kým odsouzený sdílí bydlení a zda tento faktor přináší některé rizikové souvislosti. Hodnocení tohoto faktoru se jeví poměrně uspokojivě – 69,6% hodnocených osob označuje své bydlení za stabilní a perspektivní a jen necelá dvě procenta souboru nemá žádné bydlení, zbylých 28,6% má bydlení nejisté a nestabilní.

Následující tabulka ukazuje s kým hodnocené osoby bydlí. Téměř polovina z nich v dotazníku zaškrtnla kolonku s partnerkou, časté byly i odpovědi s rodiči (175 HO) nebo ve 116 případech s dětmi. Pouze 83 odsouzených (méně než 20%) žilo samostatně.

Graf 7 Situace bydlení podle institucí

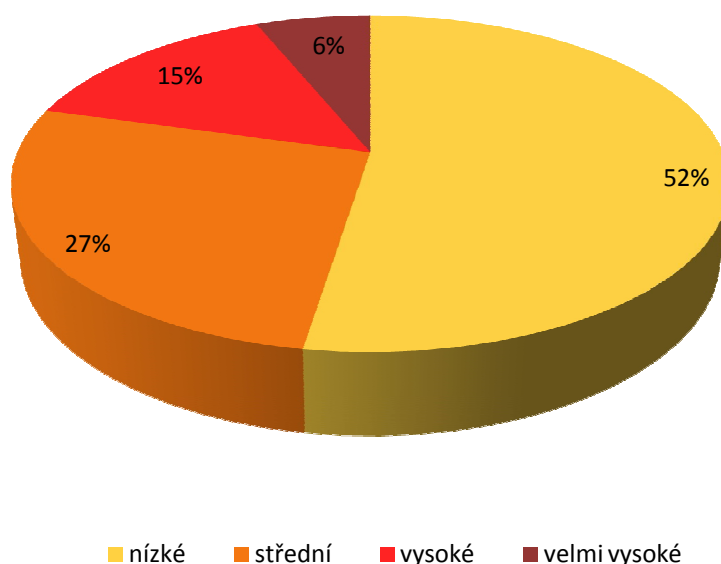
SARPO v oblasti bydlení pracuje se 4 možnými riziky:

- *nejisté bydlení* značí, že se jedná o bydlení pouze dočasné, osoba příliš často mění své bydliště nebo je kvůli němu zadlužená,
- *nevyhovující bydlení* v případě, že odsouzený bydlí/bydlel v hygienicky nevhodném nebo přeplněném prostředí,
- *konflikt v místě bydlení* v obci nebo čtvrti,
- *bydlení s rizikovými osobami anebo v rizikovém prostředí*, například v lokalitě s vysokou mírou kriminality.

V pilotní studii se jako nejrozšířenější riziko ukázalo nejisté bydlení (32,9%), následuje bydlení s rizikovými osobami nebo v rizikovém prostředí (25,3%), zbylá dvě rizika měla podobné zastoupení, nevyhovující bydlení 10% a konflikty v místě bydliště 9,8%. Výraznější rozdíl mezi institucemi zaznamenala pouze položka bydlení s rizikovými osobami nebo v rizikovém prostředí, kde kladně odpovědělo 28,3% hodnocených osob z VS a 16,7% odsouzených z PMS.

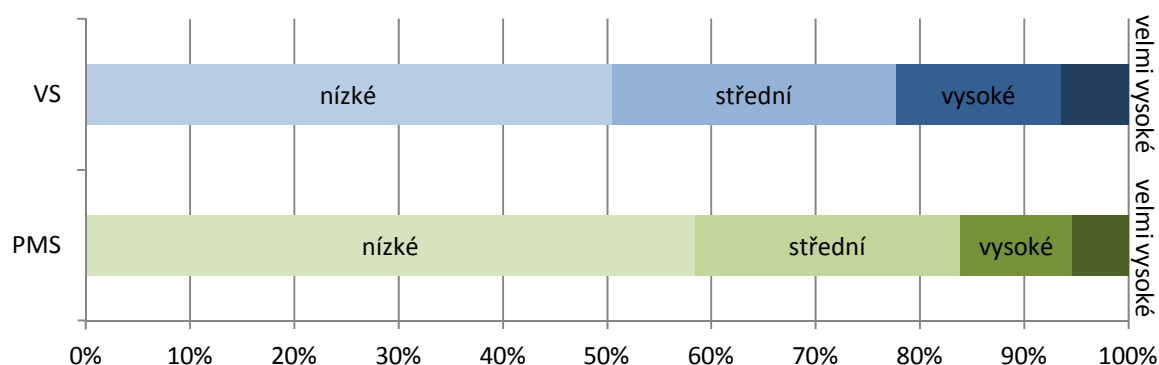
Tyto informace následně sloužily k výpočtu celkového rizika souvisejícího s bydlením. Hodnotitel dle manuálu převedl počet rizik na desetistupňovou škálu. Ta je rozdělena na čtyři části, které určí míru rizika. *Nízké riziko* pro skóre 0 - 2, *střední* pro 2,5 - 4,5, *vysoké riziko* pro 5 - 7 a skóre 7,5 - 10 označuje *velmi vysoké riziko*. V praxi to znamená, že při zaškrtnutí jediného rizika už se hodnocená osoba dostává do středního rizika, při dvou do vysokého a tři nebo čtyři kladné odpovědi řadí pachatele do oblasti velmi vysokého rizika. Podle umístění pachatele na této škále tedy hodnotící osoba zjistí míru rizika.

Faktor bydlení se jako vysoce rizikový nebo dokonce velmi vysoce rizikový ukázal u necelé čtvrtiny souboru (20,7%) a do oblasti nízkého rizika spadá více než polovina osob. Graf 9 uvádí procentuální zastoupení v jednotlivých mírách rizika podle institucí, rozdíly nejsou nijak vysoké. Přesto PMS dosahuje vyššího zastoupení v nízké skupině rizika 58,4% proti VS s 50,4% a průměrný skóre má o 0,4 procenta nižší.¹³

Graf 8 Míra objektivního rizika spojeného s bydlením

¹³ PMS – 1,6; VS – 2,0

Graf 9 Míra objektivního rizika bydlení podle institucí

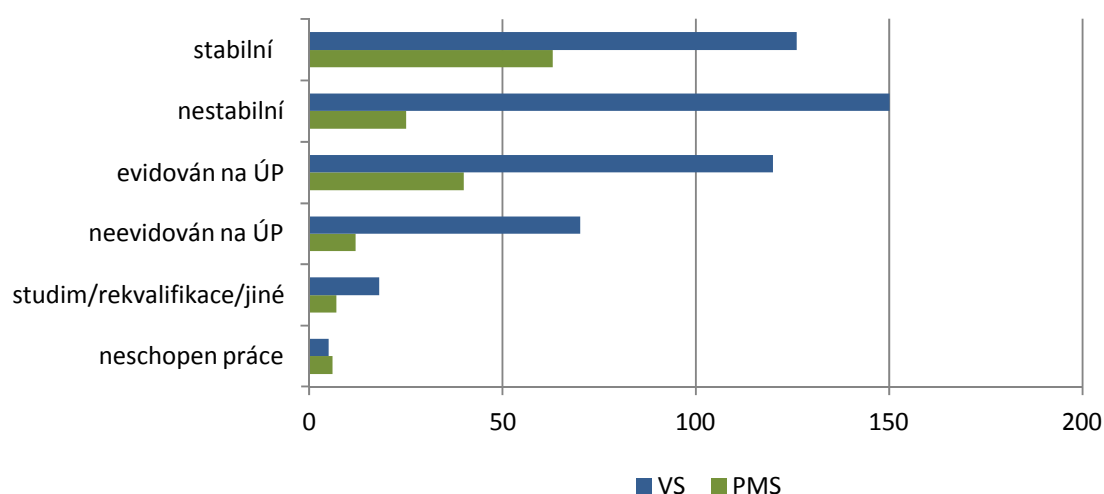
Každý z dynamických faktorů byl doplněn o otázku, zda tento faktor souvisí s trestnou činností. Výsledky ukazují, že bydlení souvisí s trestnou činností u 22,1% hodnocených osob. Poslední dvě otevřené otázky se týkaly zdůvodnění předešlých odpovědí, uvedení pozitivních faktorů případně dalších poznámek a motivace k řešení rizik, kde významnou roli hrála vlastní zkušenost hodnotitele s danou osobou.

Vedle vypočítaného **objektivního hodnocení** měly osoby, které s nástrojem pracovaly, možnost korekce rizik v **subjektivním ohodnocení**. Zde měla hodnotící osoba možnost upravit dosažené dynamické riziko na základě vlastního úsudku a posouzení pachtele. Po vyznačení rizika na škálu bylo možné o 1 maximálně však o 2 body toto riziko snížit nebo zvýšit. Bohužel někteří posuzovatelé se těmito instrukcemi zcela neřídili a riziko posouvali často o 4 nebo 5 bodů, dokonce se objevila i korekce o 9 bodů škály. Z 51 posuzovatelů jich 6 žádné hodnocení neprovedlo u žádného svého svěřence.

Riziko spojené s bydlením bylo zvýšeno v 26,8%, ponecháno bez korekce v 67,8% a sníženo u 5,4% osob. Z objektivního průměru 1,9 se průměrný skóre zvýšil na 2,1 u subjektivního hodnocení.

5.3.2. Zaměstnání

Situace zaměstnání se v některých položkách výrazně lišila podle instituce, kterou byl pachatel hodnocen. Příčinu můžeme hledat mimo jiné i v odlišném časovém období, ke kterému se hodnocení situace vztahuje. Tedy zatímco Probační a mediační služba dosáhla stabilního zaměstnání téměř v polovině případů, VS pouze ve třetině, dále jako problematické se může jevit téměř pětina jejich chovanců, kteří nemají zaměstnání a nejsou ani evidováni na ÚP.

Graf 10 Situace zaměstnání podle institucí

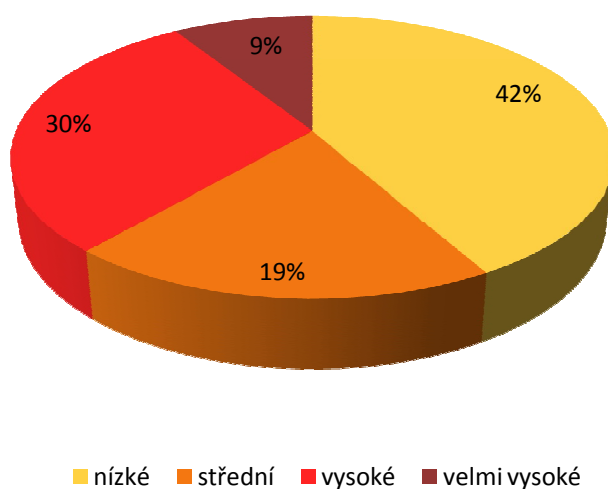
Rizika v oblasti zaměstnání:

- *rizikový průběh předchozího zaměstnání* jako časté střídání, sankční propuštění nebo zpronevěra,
- *dlouhodobá nezaměstnanost* – déle než 6 měsíců,
- *minimální pracovní zkušenosti*,
- *osoba bez kvalifikace* nebo s *nízkou využitelností kvalifikace* například z důvodů zdravotního stavu, který nedovoluje nadále vykonávat danou profesi,
- *nezaměstnanost a současně neevidování na úřadu práce.*

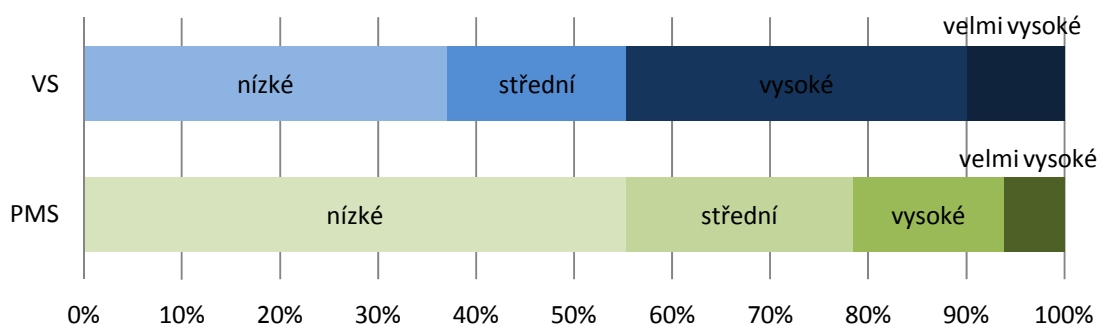
U čtyř položek překročily chybějící odpovědi hranici pěti procent, ze získaných odpovědí pak téměř polovina osob je dlouhodobě nezaměstnaná a měla rizikový průběh předchozího zaměstnání. I ostatní rizika měla vysoké zastoupení. Při oddělení VS a PMS je pak vidět patrný rozdíl mezi institucemi a probace dosahuje nižšího počtu rizik. Zda jsou příznivější výsledky způsobeny možností pracovat při výkonu trestu u Probační a mediační službě nebo odlišným časovým období, k němuž bylo hodnoceno, je otázkou. V neposlední řadě je alarmující i souvislost s trestnou činností, která u faktoru zaměstnání dosáhla 49,9%.

Faktor zaměstnání se jeví jako více problematický, alespoň do vysokého stupně rizika spadá více jak třetina respondentů. Průměrné skóre dosahuje hodnoty 3,5, ovšem rozdíl mezi institucemi je například u vysokého rizika více než dvojnásobný. Průměrné skóre u PMS je 2,7 zatímco u VS 3,8, průměrný chovanec obou institucí bude mít vždy střední riziko v oblasti zaměstnání. Souvislost s trestnou činností zaznamenala polovina dotázaných.

Subjektivní ohodnocení zaměstnání se v průměru opět mírně zvýšilo z 3,5 na 3,8. Možnost snížit riziko využilo 9,2% posuzovatelů – jedná se o nejvyšší podíl snížení rizika mezi všemi faktory, 33,3% ho zvýšilo a 52,5% této možnosti korekce nevyužilo.

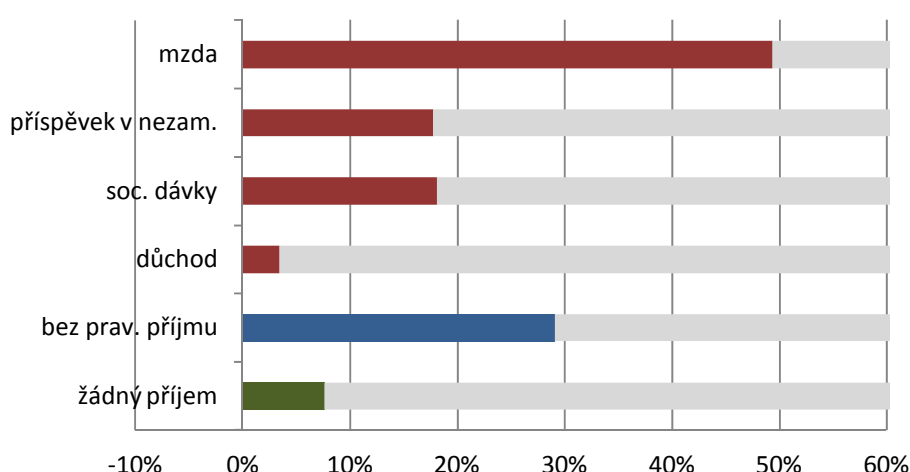
Graf 11 Míra objektivního rizika spojeného se zaměstnáním

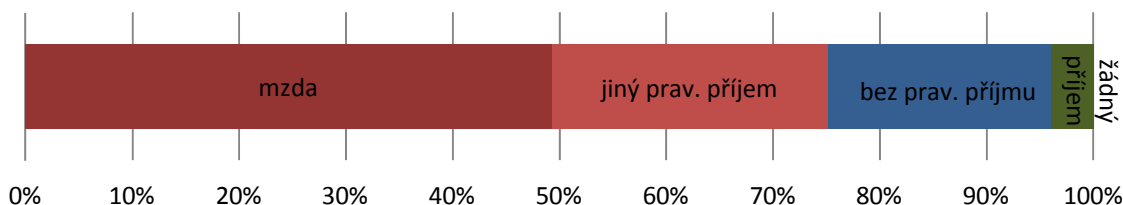
Graf 12 Míra objektivního rizika spojeného se zaměstnáním podle institucí

5.3.3 Finance

V oblasti financí byl zjišťován pravidelný příjem (mzda, příspěvek v nezaměstnanosti, sociální dávky, důchod), osoby bez pravidelného příjmu a bez žádného příjmu (více graf 13). Pravidelný příjem mělo několik osob z více zdrojů – sociální dávky a zároveň příspěvek v nezaměstnanosti nebo důchod i stálý plat. Objevily se případy špatné práce s filtrem, kdy hodnotící osoba zaškrtnla jak položku z pravidelného příjmu, tak odpověď žádný příjem, proto bylo nutné odpovědi přepočítat. Z původních 8% klesl tak podíl osob bez jakéhokoliv příjmu na 4% a pouze s nepravidelným příjmem na 21%. Více grafy 13 a 14.

Graf 13 Zdroje financí hodnocených osob

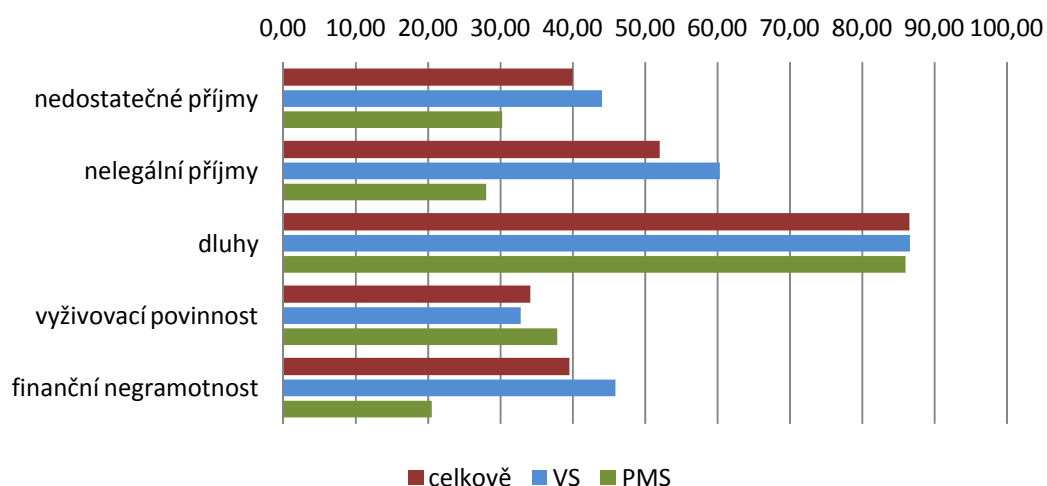
Graf 14 Přepočtené zdroje příjmů hodnocených osob

Díky propojenosti financí se situaci v oblasti zaměstnání i zde klienti PMS dosahují vyšších čísel u pravidelného nebo příležitostného příjmu proti VS.

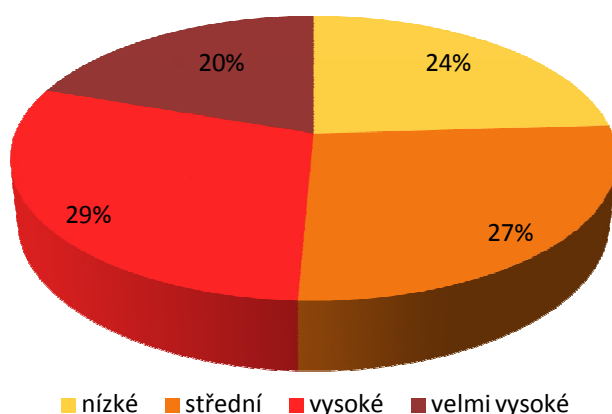
Tvůrci nástroje definovali v souvislosti s financemi 5 rizik:

- *nedostatečné či nepravidelné příjmy pro pokrytí základních životních potřeb* kdy je jedinec odkázán na výpomoc od příbuzných či přátel,
- *neprokazatelné či nelegální příjmy* například zaměstnání bez pracovní smlouvy apod.,
- *dluhy, závazky, náklady trestného řízení, náhrada škody, náklady VTOS, exekuce,*
- *vyživovací povinnost,*
- *nedostatečné dovednosti hospodařit s finančními prostředky* v návaznosti především na úhrady pravidelných plateb.

Více než tři čtvrtiny HO je zadlužená a to bez rozdílu zda se jedná o PMS či VS, dalším velmi alarmujícím číslem je 60% podíl klientů VS, kteří žijí z neprokazatelných či nelegálních příjmů. Riziko nedostatečné dovednosti hospodaření s penězi se týká asi třetiny osob, ovšem u této položky bylo zaznamenáno vyšší procento chybějících odpovědí proti ostatním položkám, u PMS to bylo 13% z celkového počtu jejich respondentů.

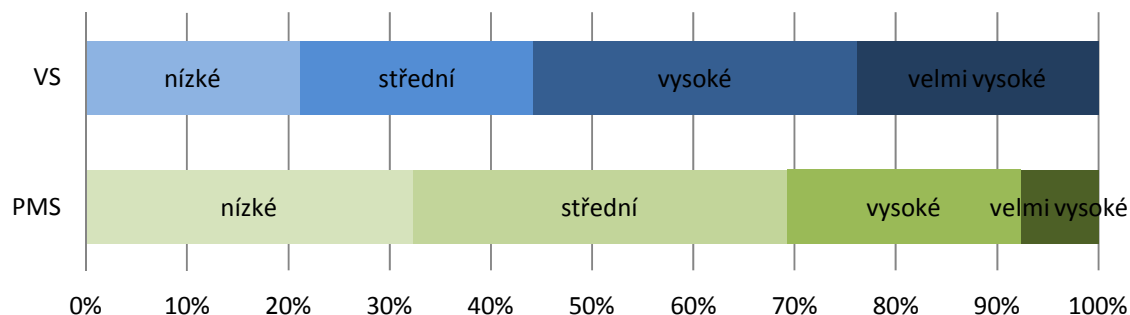

Graf 15 Rizika spojen s financemi celkově i podle institucí

Graf 16 Míra rizika spojeného s financemi

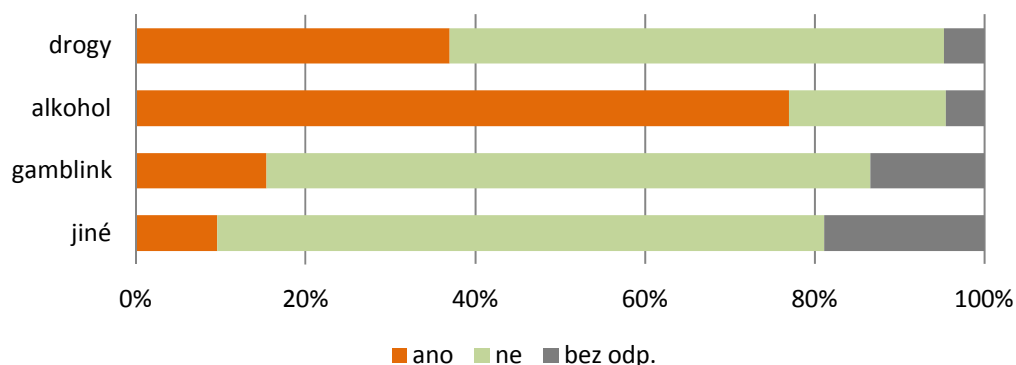
Po převedení jednotlivých rizik na desetibodovou škálu vidíme, že všechny čtyři skupiny celkového rizika ve spojitosti s financemi jsou téměř rovnoměrně zastoupeny, ovšem mezi jednotlivými institucemi jsou jasně patrné rozdíly. A zatímco průměrný klient PMS dosahuje středního rizika (skór 3,9), průměrný chovanec VS spadá do oblasti vysokého rizika (skór 5,1). Souvislost s trestnou činností byla uvedena v 70%. Průměrné subjektivní hodnocení vzrostlo o dvě desetiny procenta proti objektivnímu na 5,1, riziko bylo zvýšeno u 29,8% pachatelů a sníženo u 8,0%.

Graf 17 Míra objektivního rizika spojeného s financemi podle institucí

5.3.4 Závislosti

Problematické závislosti se SARPO věnuje podrobně. Byla zjišťována závislost na drogách, alkoholu, gambli a jiné závislosti. Po otázce zda dotyčný užívá drogy/alkohol následovaly v případě kladné odpovědi další doplňující otázky týkající se frekvence užívání, případného léčení této závislosti a typu užívané látky. Opět zde bohužel docházelo ke špatné práci s filtrem otázek a byly tak uváděny rozporné odpovědi. Hodnocení rizika závislosti bylo problematické v důsledku vysoké míry chybějících odpovědí.

Graf 18 Typy závislosti podle otázky užívání

Za problematický bod považuji způsob dotazování na alkohol. Tento blok rizik se nazývá „závislosti“, ovšem otázka v nástroji zní *užívání alkoholu – ano x ne x nezjištěno*, ani manuál k nástroji nedává bližší popis přesného výkladu a co byl záměr

autorů, zda zjišťování *závislosti* nebo jen *užívání*, zde není jasné. Jak si otázku vyložily zodpovědné osoby, se pak můžeme dohadovat podle následující položky frekvence užívání. Z HO s odpovědí *ano* u užívání alkoholu (387 osob), jich jen 105 pije často, zbylých 73% pouze občas nebo jen má zkušenost – u této skupiny by bylo asi odvážné mluvit o závislosti. Proto bych zde navrhovala úpravu použitých pojmů pro jednoznačný výklad dat.

	celkem (377)	PMSČR (84)	VSČR (293)
léčení			
ústavní/v	4,2	2,4	4,8
komunitě			
ambulantní	8,8	6,0	9,6
léčení			
žádné	71,6	66,7	73,0
bez odp.	15,4	25,0	12,6

Tabulka 14 Alespoň občasní uživatelé alkohol v %

U drog je situace obdobná, 186 osob uvedlo užívání drog, pokud však budeme brát v potaz jen skupiny alespoň občasných uživatelů, zúží se nám skupina na 136 osob - 27%. U těchto uživatelů jasně vítězí pervitin, který bralo 69,9%, marihuanu každý třetí, heroin každý pátý odsouzený. Více tabulka 15.

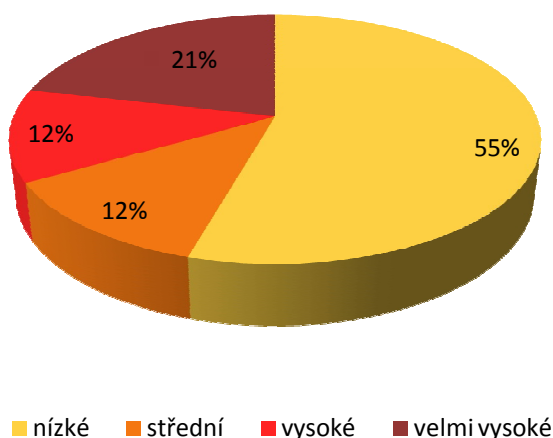
	celkem (136)	PMSČR (9)	VSČR
léčení ústavní/v	14,7	11,2	15
komunitě			
ambulantní	16,2	44,4	14,2
léčení			
žádné	61	44,4	62,2
bez odp.	8,1	0	8,7
pervitin	69,9	77,8	69,3
marihuana	32,4	22,2	33,1
heroin	20,6	22,2	20,5
extáze	5,9	0	6,3
jiné drogy	12,5	0	13,4

Tabulka 15 Léčení a typ užívané látky u alespoň občasných uživatelů drog

Důležitá jsou zde ovšem především rizika, tvůrci jich definovali i v tomto případě pět:

- *předchozí trestná činnost páchaná pod vlivem alkoholu, drog, gamblinku nebo v souvislosti s nimi,*
- *dlouhodobě neřešená nebo neléčená závislost,*
- *pohyb v blízkosti závislých osob,*
- *závažné dopady závislosti jako ztráta zaměstnání, rozpad rodiny, zdravotní problémy a dluhy,*
- *neprůměření výdaje v souvislosti se závislostí.*

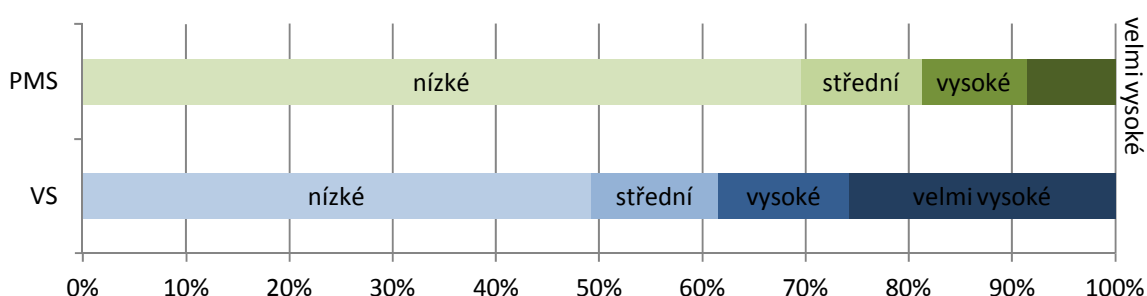
Nejčastější bylo páchaní trestné činnosti pod vlivem návykové látky – 57,7%, v doplňkové otázce na souvislost s trestnou činností, která je pokládána u každé oblasti rizik dosáhl počet kladných odpovědí na 58,9%. Ostatní rizika jsou poměrně rovnoměrně zastoupena a týkají se přibližně každého třetího odsouzeného. Výrazný rozdíl nalezneme u položek neřešená závislost a blízkost závislých osob mezi institucemi, kde klienti PMS mají jen poloviční zatížení těmito riziky.

Graf 19 Míra objektivního rizika pojeného se závislostmi

Nadpoloviční většina pachatelů spadá do skupiny s nízkým rizikem, jsou tedy zatíženi maximálně jedním rizikem. Na druhé straně do velmi vysokého rizika spadá 21% HO. Osob, které nezaškrty ani jednu ze závislostí, bylo pouhých 70 – 13,9%, ale i přesto se v souboru nachází více než polovina pachatelů, kteří nemají se závislostmi

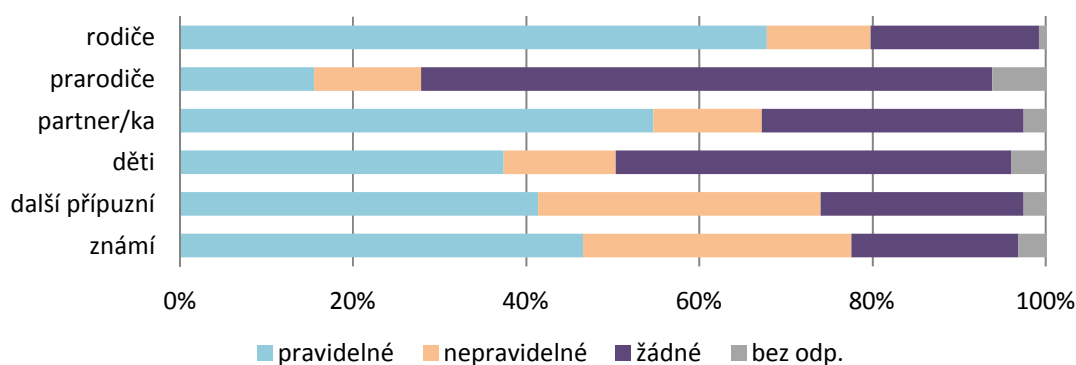
potíže. Druhá polovina pak v souvislosti s návykovými látkami s sebou nese rizik více. Rozdíl mezi institucemi byl opět patrný i na míře rizika a průměrných skóre – PMS - 2,4 a VS - 3,9. Riziko spojené se závislostmi bylo jedinou výjimkou, kdy posuzovatelé skutečně dodrželi pokyny k subjektivnímu hodnocení a riziko korigovali maximálně o dva body škály, opět zde průměrná hodnota subjektivního hodnocení (3,8) byla vyšší než u objektivního (3,5). V 68% riziko posunuto nebylo, v 5,2% bylo riziko sníženo a ve zbylých 26,8% bylo zvýšeno.

Graf 20 Míra objektivního rizika spojeného se závislostmi podle institucí

5.3.5 Rodina a sociální kontakty

Popis aktuálních sociálních kontaktů ukazuje pravidelný styk v 68% s rodiči, v 55% případech s partnerem/kou. Téměř polovina HO nemá žádný kontakt se svými dětmi, zde bude s největší pravděpodobností i třetina pachatelů (přesněji 35%), které žádné děti nemají a neměli možnost jiné odpovědi. Podobně pachatelé, kteří již nemají žijící prarodiče. Zcela bez kontaktů s kýmkoliv z rodiny je jen necelých 5% vzorku.

Graf 21 Popis aktuálních sociálních kontaktů hodnocených osob

Nástroj uvádí pokyn, aby rizika ze strany blízkých osob byla hodnocena k situaci po propuštění nebo vycházela z prognózy po případném propuštění. Byly zjišťovány následující okolnosti:

- *vliv osob blízkých na páčání trestné činnosti,*
- *vliv osob blízkých s kriminální minulostí na páčání trestné činnosti,*
- *kontakty s osobami s kriminální minulostí,*
- *časté konflikty ve vztazích, a to nejen v rodině, ale například i v zaměstnání,*
- *kontakty s obětí trestného činu nefunkční sociální zázemí.*

Mezi riziky jasně převažuje kontakt s osobami s kriminální minulostí. Je zde ovšem rozdíl mezi 55,2% VS a 29,3% klientů PMS. Třetina chovanců VS má nefunkční sociální zázemí a jsou to téměř výlučně klienti VS, kteří uvedli riziko kontaktu s obětí trestného činu. U poloviny odsouzených pak měla rodina a sociální kontakty souvislost s trestnou činností.

TAB XXX

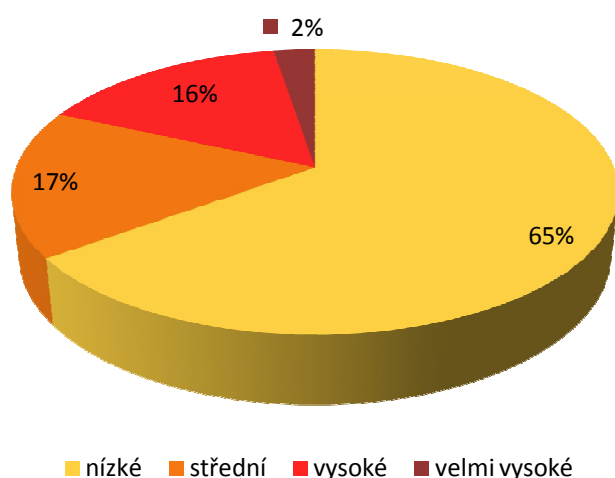
	celkem	VSČR	PMSČR
vliv osob blízkých na trestnou činnost	14,9	15,5	12,9
vliv osob blízkých s krim. minulostí na TČ	15,6	16,2	13,7
kontakt s os. s krim. minulostí	48,5	55,2	29,3
konflikty ve vztazích	20,3	23,6	10,2
kontakty s obětí TČ	7,3	9,6	0,8
nefunkční soc. zázemí	27,7	32,4	14,2
souvislost s trestnou činností	47,4	50,0	39,7

celkem VSČR PMSČR

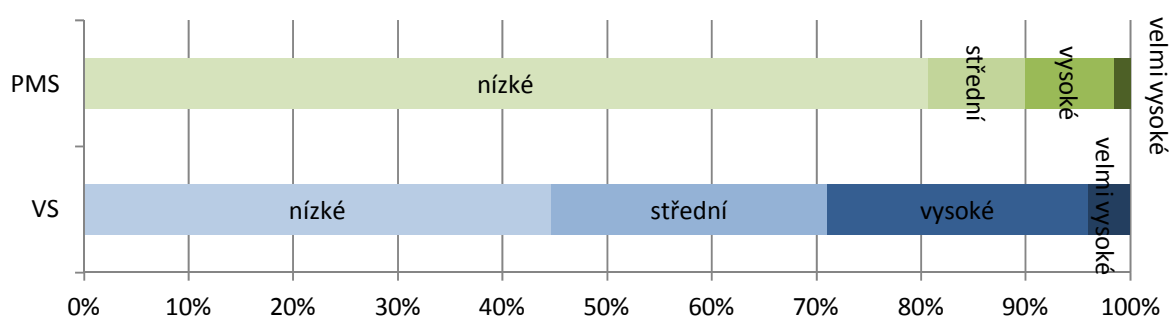
Tabulka 16 Rizika spojená se sociálními kontakty celkově i podle institucí

Dynamický faktor rodina a sociální kontakty se ukazuje jako nejméně problematický. V oblasti nízkého rizika nalezneme 65% hodnocených osob a velmi vysoké riziko zaznamenalo jen 13 osob, tedy 2% vzorku. Výrazné rozdíly se opět objevily i mezi institucemi, jen pět PMS zaznamenala jiné riziko než nízké, více graf 23. Při subjektivním hodnocení vidělo 4,6% hodnotitelů situaci příznivěji než podle

objektivních dat, naopak 28,5% ji posoudilo jako rizikovější a průměrný skóre se z 2,1 zvýšil na 2,4.

Graf 22 Míra objektivního rizika spojeného se sociálními kontakty

Graf 23 Míra objektivního rizika spojeného se sociálními kontakty podle institucí

5.3.5 Myšlení, postoje, chování

Z hodnocených osob má 13,8% psychiatrickou diagnózu s kterou se léčí, 11% se v minulosti pokusilo o sebevraždu nebo sebepoškozování, 3,6% má výrazně snížené mentální schopnosti a 13,3% si s sebou nese trauma z dětství (data jsou jen z validních odpovědí po vyřazení missingů). Osoby hodnocené VS měly vyšší procento výskytů všech položek.

V této poslední části dynamických rizik tvůrci definovali dvě oblasti - chování a životní styl a u každé z nich pak sedm konkrétních rizik.

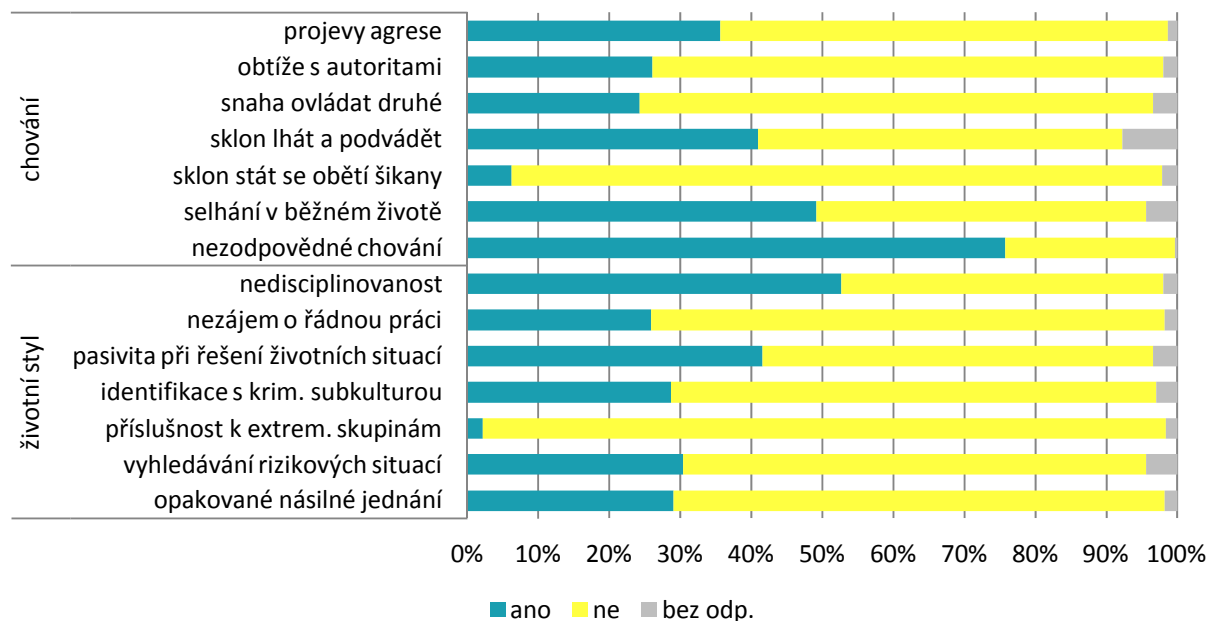
Jako první to jsou:

- *projevy agresivního chování (vyhrožování, slovní útoky, projevy destrukce),*
- *obtíže při respektování autorit a vycházení s nimi,*
- *snaha ovládat druhé, sklon k manipulaci,*
- *sklon lhát, podvádět, maskovat důvody jednání,*
- *sklon stát se obětí šikany ze strany druhých,*
- *selhání v běžných životních situacích*
- *nezodpovědnost v chování, podceňování důsledků.*

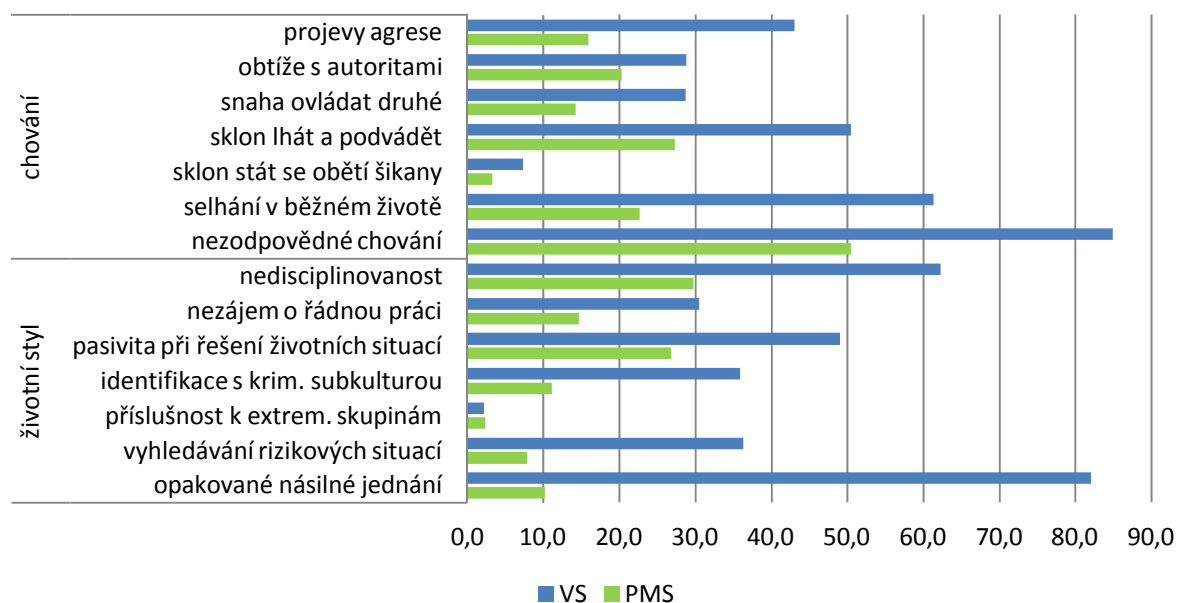
Mezi rizika životního stylu patří:

- *nedisciplinovanost, obtíže s dodržováním pravidel a stanovených norem,*
- *nezájem o řádnou práci, pravidelné zaměstnání,*
- *pasivita při řešení životních situací,*
- *identifikace s kriminální subkulturou a akceptování protiprávního jednání nebo jeho přijímání jako normy,*
- *příklon/příslušnost ke specifickým extremistickým skupinám,*
- *záměrné vyhledávání rizikových míst, situací a osob,*
- *opakované násilné jednání a konflikty.*

Nejvyšší podíl kladných odpovědí zaznamenalo nezodpovědné chování s 76%, každý druhý odsouzený je také nedisciplinovaný a selhává v běžných životních situacích. Obecně se všechna rizika vyskytovala poměrně často, výjimku tvoří položky sklon stát se obětí šikany s 6,2% a příslušnost k extremistické skupině s 2,2%. Extremismus zaznamenal nepravidelnost i v porovnání institucí, v ostatních oblastech měli vždy chovanci VS výrazně vyšší zastoupení rizik oproti PMS.

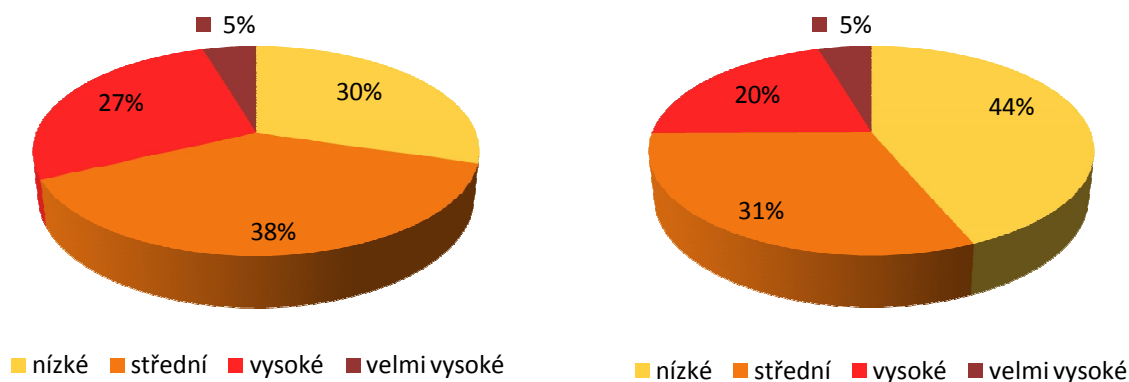
Graf 24 Četnost jednotlivých rizik v oblasti myšlení, postojů a chování

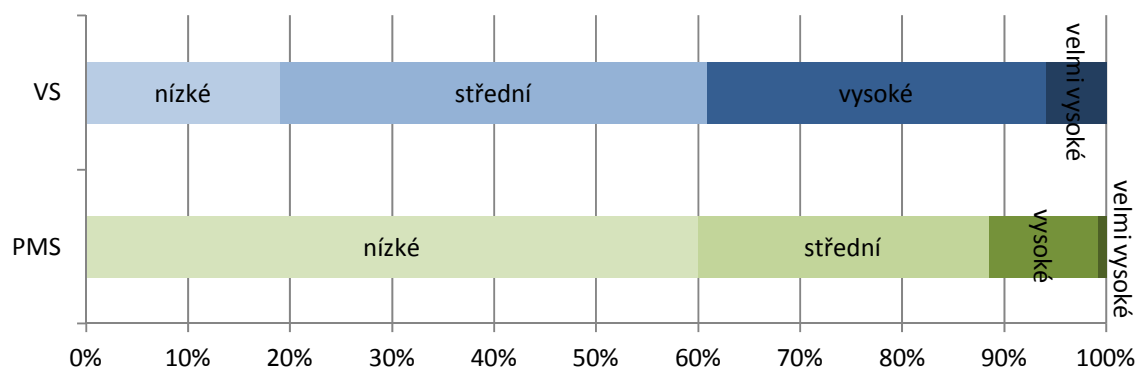
Graf 25 Jednotlivá rizika v oblasti myšlení, postojů a chování podle institucí

Kladné odpovědi na jednotlivá rizika byly opět převedeny na desetistupňovou škálu. Chování i životní styl vyzněly v celkových mírách rizika celkem obdobně. Shodně velmi vysokého rizika dosáhlo 5% respondentů, vysoké riziko v chování mělo 27% a střední 38%, riziko životního stylu mělo vysoké riziko u 20% hodnocených osob a střední u 31%. Osoby hodnocené Vězeňskou službou opět

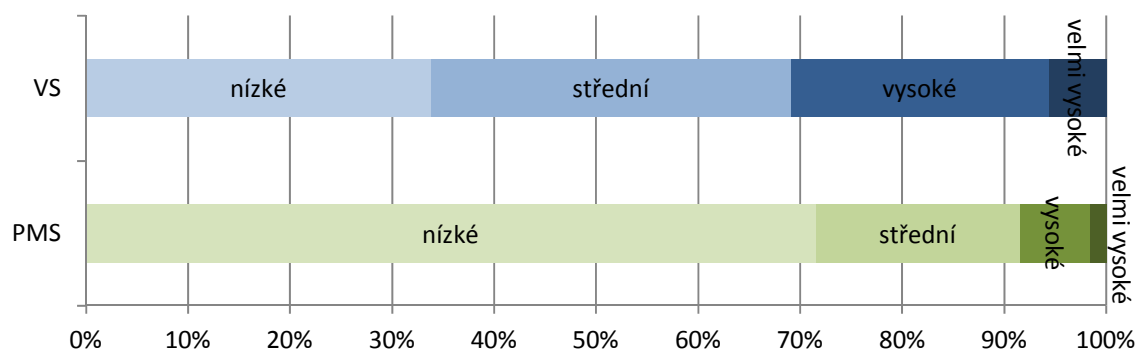
dosahovaly vyššího rizika v porovnání s PMS, zatímco v chování nízké riziko mělo 60% klientů PMS, u VS jich nebylo ani 20%. V případě rizika spojeného s životním stylem dosáhla VS polovičního podílu nízkého rizika proti PMS.

Graf 26 Míra objektivního rizika spojeného s chováním a životním stylem

Graf 27 Míra objektivního rizika (chování) podle institucí

Graf 28 Míra objektivního rizika (životní styl) podle institucí

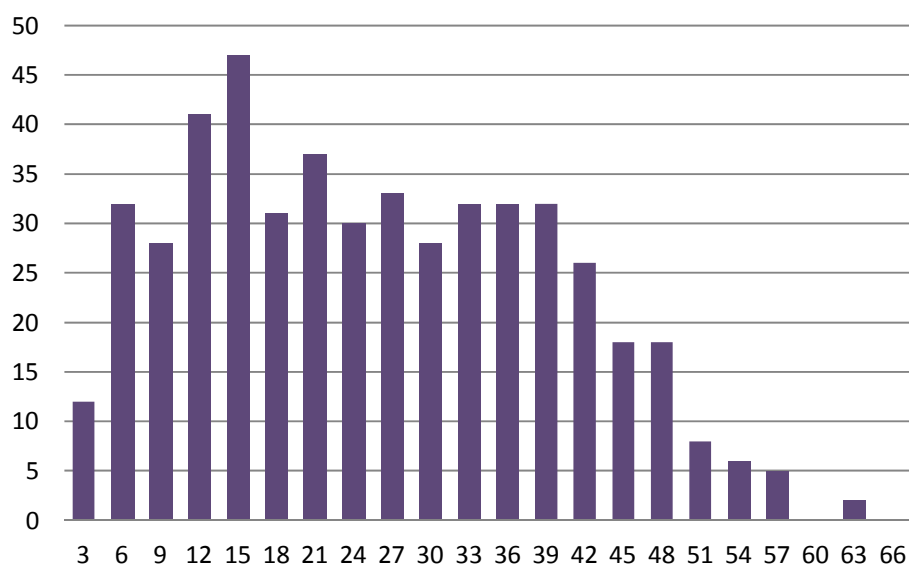
Průměrný chovanec Probační a mediační služby má jen nízké riziko v případě chování (skór 2,2) i životního stylu (skór 1,5), zatímco u Vězeňské služby to je v obou položkách střední riziko (chování – 4,3; životní styl – 3,7). Rozdíl nalezneme i v otázce souvislosti tohoto faktoru s trestnou činností. Ze získaných odpovědí od VS se jednalo o 82% u PMS 66,9%. Vedle vysokého zastoupení středního a vysokého rizika tak musíme přihlédnout i k většinové souvislosti s trestními činy.

U rizik spojených s chováním a životním stylem došlo k nejvyššímu posunu průměrného skóre subjektivního hodnocení proti objektivnímu. U obou případů se jednalo o šest desetin bodu. Objektivní riziko chování z 3,8 bylo zvýšeno na 4,4 a riziko životního stylu z 3,1 na 3,7. Pokud se posuzovatelé rozhodli riziko korigovat, jasně převažovalo zvýšení rizika u chování v 46,5% a u životního stylu v 43%. Riziko snížila jen 3,4% posuzovatelů (riziko chování) a 2% u rizika životního stylu. Výrazný rozdíl byl i mezi institucemi. Zatímco riziko spojené s životním stylem zvýšila čtvrtina pracovníků PMS (24,6%), mezi pracovníky VS se k tomu rozhodl každý druhý pracovník (49,5%).

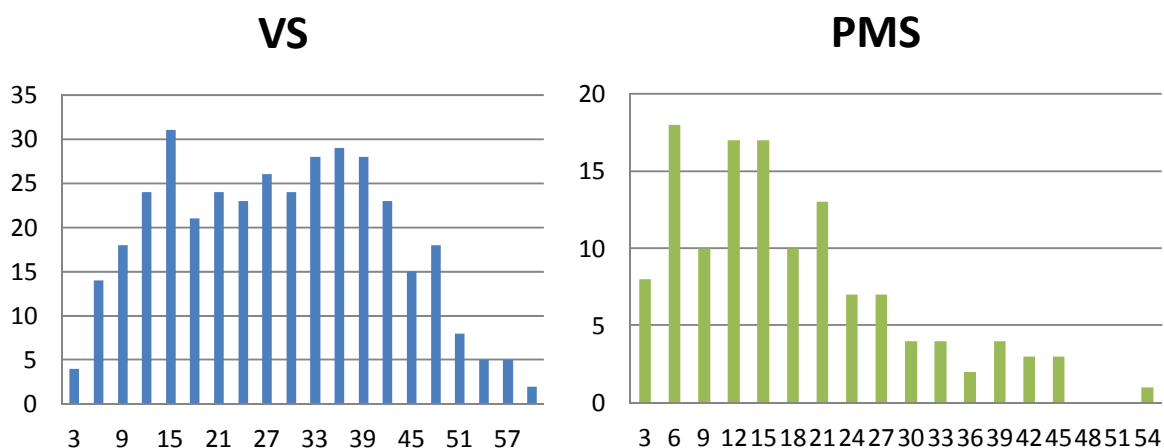
5.3.7 Celkové hodnocení dynamických rizik a výsledná škála

Celkové riziko se skládá stejným dílem z objektivního i subjektivního hodnocení – součtem jejich průměrů z každého faktoru vzniklo celkové riziko se škálou 0-70 bodů. Hodnoty nad 54 bodů se vyskytují jen výjimečně a nad 61 bodů vůbec. Nejčtenější hodnoty jsou 14-15 bodů, kde graf dosahuje hlavního vrcholu a dále pak 33-40 bodů – vedlejší vrchol (graf 29). Vzhledem k pozvolné klesající tendenci se distribuce jeví spíše jako šikmá. Jasnější trend vidíme po rozdělení souboru podle institucí – distribuce rizika klientů Vězeňské služby se více blíží normálnímu rozdělení, převládají zde tedy osoby se „středním“ rizikem, v menší míře pak s nízkým nebo vysokým. Tato distribuce se dala předpokládat vzhledem k faktu, že VS pracuje s celou škálou pachatelů trestných činů na rozdíl od PMS. Zde

je již situace jiná, přibližně tři čtvrtiny vzorku nepřekročí skór 21 bodů a distribuce má šikmou tendenci. S ohledem na skutečnost, že se často jedná o pachatele s podmíněným propuštěním s dohledem, jeví se toto rozložení jako poměrně adekvátní.

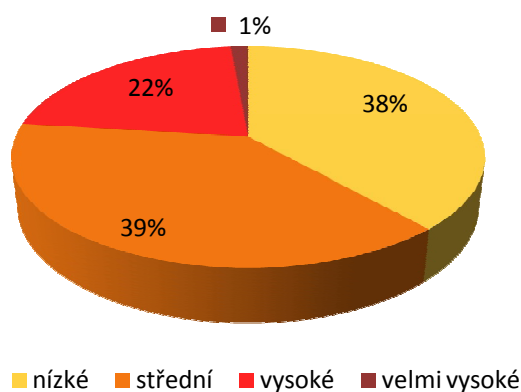
Graf 29 Celkové rozložení dynamického rizika

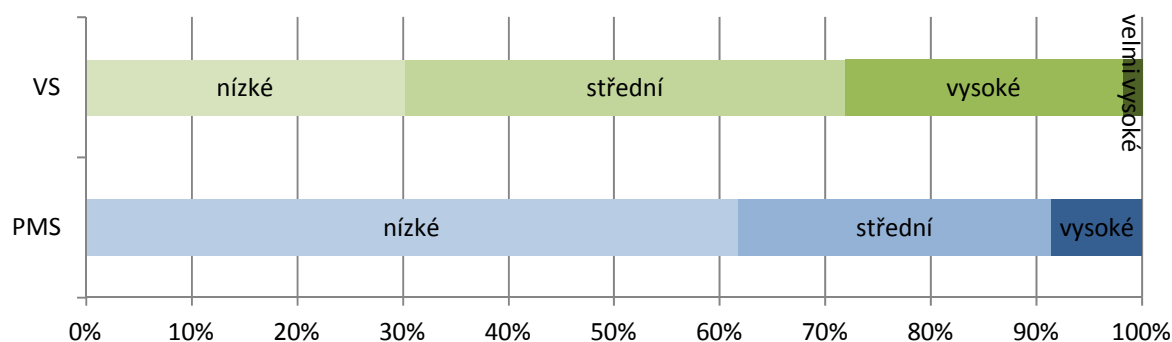
Graf 30 Rozložení celkového dynamického rizika podle institucí

Výsledná škála 0-70 nabízí rovnoměrné rozdělení míry rizika do 4 intervalů – 0 – 17 nízké riziko, 18 – 35 střední riziko, 36 – 53 vysoké riziko a konečně 54 – 70 velmi vysoké riziko. Variantou by mohly být i intervaly přizpůsobené normálnímu

rozdělení a rozšíření intervalu středního a vysokého rizika na úkor krajních variant. Vzhledem k tomu, že celkové riziko se spíše blíží šikmé distribuci, budu nadále pracovat s rovnoměrným rozdělením míry rizika.

Graf 31 Kategorizované celkové dynamické riziko

Graf 32 Kategorizované celkové dynamické riziko podle institucí

Pokud dáme do spojitosti dynamické riziko se sociodemografickými charakteristikami, zjistíme již ověřené souvislosti s věkem, vzděláním i rodinným stavem pachatele. V našem souboru, kde bylo pouhých 22 žen, není rozdíl v riziku mezi pohlavím nijak znatelný, vzorek žen je však příliš malý na vyvození věrohodných závěrů. Nejsilnější spojitost nalezneme u vzdělání, kde je jasná negativní závislost – čím nižší vzdělání, tím vyšší riziko. Obdobná situace nastává u věku, nejvyšší průměrné riziko vykazuje skupina pachatelů 18-25let, s rostoucím věkem pak riziko postupně klesá, i když nijak výrazně. U rodinného stavu se pak

jako rizikovější ukazuje skupina pachatelů, kteří jsou svobodní nebo rozvedení proti skupině ženatých a vdaných. Podrobněji následující tabulka.

		průměrný skór dynamického rizika	podíl vysokého rizika v dané skupině (%)
pohlaví	Muž	24,1	23,5
	Žena	22,3	22,7
vzdělání	Nižší	34,7	48,6
	Základní	28,2	29,6
	Vyučení	25,6	26,7
	SOU	20,0	15,8
	střední a vyšší	12,3	1,7
věk	18-25	29,6	40,2
	26-30	25,4	25,7
	31-35	23,0	18,8
	36-40	21,3	14,9
	41-45	21,6	14,5
	46+	21,4	23,1
rodinný stav	svobodný/á	27,1	31,6
	rozvedený/á	20,5	13,2
	ženatý/vdaná	18,3	12,3
	vdovec/vdova	5,5	0

Tabulka 17 Dynamické riziko v souvislosti se sociodemografickými charakteristikami

Metodologicky významným problémem při výpočtu dynamického rizika jsou chybějící odpovědi. Jak již bylo uvedeno, skóre se získá jednoduchým součtem uvedených kladných odpovědí. Pokud však položka chybí, nedochází k žádné kompenzaci a výsledné riziko může být značně nižší. Alespoň jedna chybějící odpověď se vyskytuje téměř u poloviny HO, nicméně ani více missingů u jedné osoby není výjimkou.

Jedním z řešení je zamezit co nejvíce chybějícím odpovědím hned při získávání dat. Vzhledem k tomu, že s nástrojem posuzovatelé pracují v elektronické verzi, jeho nastavení by mohlo zabránit pokračování bez zodpovězení těchto položek. To by ovšem mohlo vést ke skutečně hrubým odhadům pokud by hodnotící osoba neměla dostatek informací o HO.

Nabízí se řešení v podobě nahrazení chybějících položek pevnou hodnotou, nebo například průměrem celého souboru či průměru daného jedince v ostatních položkách. Možností je také změna výpočtu skóru, kdy se chybějící položky vynechají a skór bude vypočten jako podíl kladných odpovědí ze všech platných, což ovšem může výsledky při větším počtu missingů také značně zkreslit.

5.4 Dotazník sebehodnocení

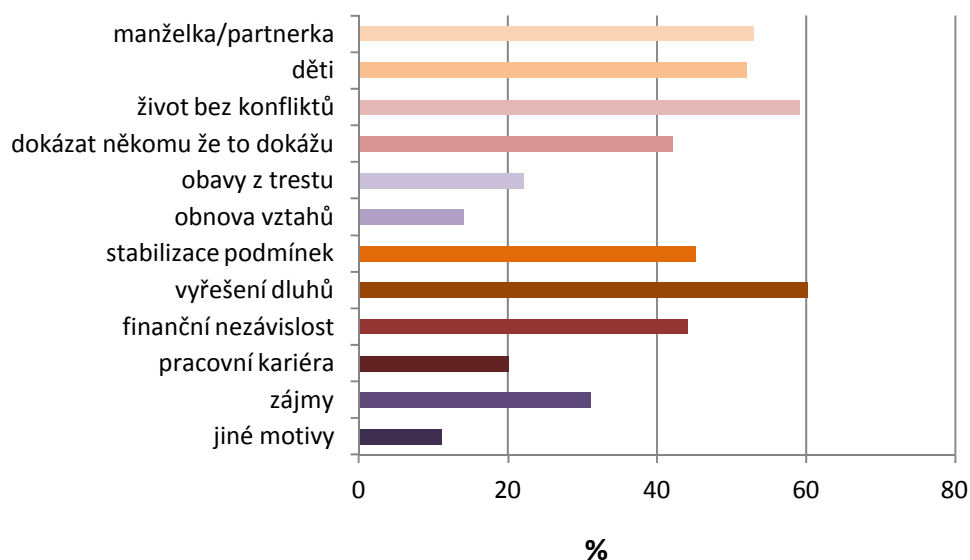
Již bylo řečeno, že s nástrojem pracuje zodpovědná osoba, která pachatele hodnotí na základě zkušeností a informací, které o dané osobě má. Před závěrečným zhodnocením se dostane možnost vyjádřit i sám hodnocený pachatel, a to v dotazníku sebehodnocení. Ten vyplňuje za přítomnosti hodnotitele, který ho seznámí s účelem a využitím daných výsledků.

První část se pachatele dotazuje, zda v některé z 30 položek pocítuje problém. Jedná se například o situace jak si udržet bydlení, vycházení s rodinou, braní drog, ale jsou zde i položky jako nudit se nebo mít obavy ze své budoucnosti. Zároveň zde byla položena otázka, zda daná položka souvisí s trestnou činností, které se pachatel dopustil.

Získaná data jsem neměla k dispozici a nebylo tedy možné je analyzovat a dát do souvislostí s ostatními daty. Pro zajímavost ale uvedu některé výsledky ze Závěrečné zprávy k pilotnímu projektu. Například na otázku, jak pravděpodobná je zkoumaných osob trestná činnost v budoucnosti, odpovědělo 99% osob, že je vyloučena nebo jen málo pravděpodobná.¹⁴ Svůj dosavadní život hodnotí jako dobrý 25% osob a jako normální 57%. Pouze 18% uvedlo možnost špatný. To je pokud překvapivé v kontextu další otázky, kde 92 % pachatelů odpovídalo, že chce řešit své problémy v životě.

¹⁴ Autoři vycházeli ze vzorku 125 dotazníků, které měli v té době k dispozici, jednalo se pouze o osoby hodnocené Probační a mediační službou.

Důležitou informaci měly poskytnout odpovědi na otázku, co je motivací pro řešení daných problémů v životě, které mohly být zajímavým zdrojem pro závěry hodnotitelů a návrhy dalšího zacházení s pachatelem. Dovolím si odpovědi prezentovat grafem převzatým z již zmíněné Závěrečné zprávy pilotního projektu.

Graf 33 Motivace při řešení problémů

Mimo jiné je zde vidět, že obava z trestu nefunguje jako dostatečně účinná motivace, nejčastěji pachatelé uváděli vyřešení dluhů, život bez konfliktů a rodinu.

6. I. vlna validizace – podzim 2009

První sběr dat pro ověření výsledků pilotního projektu byl proveden na podzim roku 2009. Cílem bylo zjistit u hodnocených osob, zda již byly propuštěny, případně kdy, zda se jednalo o propuštění podmíněné či nikoli a jaká je jejich aktuální situace. Na základě těchto údajů je pak možné porovnat úspěšnost predikce z pilotního výzkumu.

Na základě aktuální situace byl vytvořen ukazatel osvědčení/selhání, u klientů Vězeňské služby bylo jako selhání jednoznačně označeno opětovné uvěznění hodnocené osoby. U klientů Probační a mediační služby byla možnost definovat selhání vícero způsoby, například i na základě negativního hodnocení probačním úředníkem nebo také pouze na základě pravomocného odsouzení. Správné vymezení má samozřejmě značný vliv na budoucí závěry, pro tuto práci jsem ale měla k dispozici pouze data z validizace od VS, a tak mohu tento problém ponechat stranou.

Autoři ověřovali predikci pro celý původní soubor, již dřívější údaje z pilotního projektu ovšem naznačují, že podsoubory podle institucí jsou poněkud rozdílné. Bylo by tedy zřejmě vhodnější jejich oddělené posouzení a případné upravení výpočtu rizika podle typu hodnotící instituce. Tato myšlenka je prozatím ponechána pro pozdější posouzení.

Dovolím si ještě poznámku ke skupině osvědčených osob – i zde se bude vyskytovat jisté procento recidivistů, kteří ovšem dokázali svůj trestný čin utajit nebo z jiného důvodu je nebylo možné pravomocně odsoudit. I pachatelé se učí, to je jeden z možných způsobů vysvětlení, jak došlo ke zdánlivému napravení zkušeného recidivisty.

6.1 Základní charakteristika podsouboru klientů Vězeňské služby

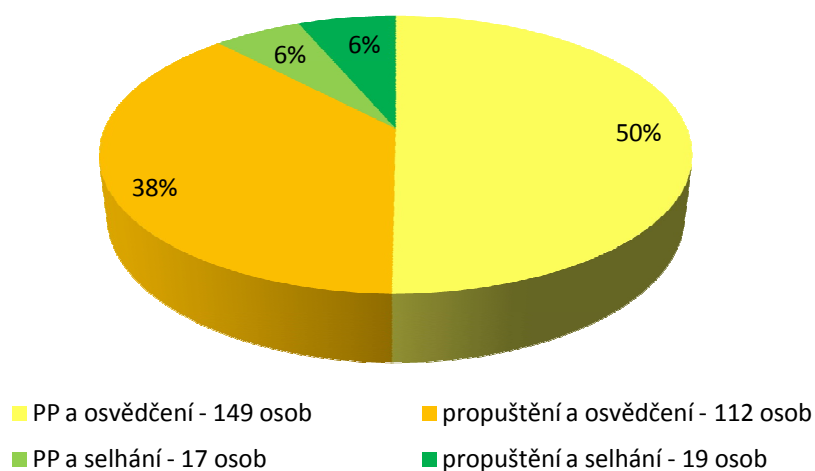
V původním vzorku Vězeňské služby bylo zahrnuto 378 pachatelů (z toho 11 žen), aktuální stav v roce 2009 se podařilo zjistit u 374 osob, soubor zůstal tedy téměř kompletní. Jak ukazuje následující tabulka 17, třetina pachatelů byla propuštěna po řádném skončení trestu a necelá polovina podmíněně propuštěna, případně s dohledem.

	absolutní hodnota	v %
nepropuštěn	77	20,6
podmíněně propuštění	110	29,4
podmíněně propuštění s dohledem	56	15,0
propuštění	126	33,7
předání CP k vydání	1	0,3
předání CP k vyhoštění	1	0,3
předání do ústavu	1	0,3
předání k VT do ciziny	1	0,3
útěk	1	0,3
celkem	374	100,0

Tabulka 18 Situace hodnocených osob v roce 2009

Po rozřazení specifických případů - předání vězňů a jednoho útěku (který byl započítán jako selhání), získáme soubor 297 osob, které se dostaly na svobodu a měly tedy možnost se osvědčit nebo selhat. K selhání, bez ohledu na typ propuštění, došlo u více než každého desátého.

Podstatný vliv na osvědčení/selhání má délka pobytu mimo vězení, ta ovšem byla u každého jedince různá a rozptyl celého vzorku je velký. Maximem od propuštění bylo 30 měsíců, minimem pak 2 dny strávené na svobodě před nástupem dalšího trestu. Osvědčené osoby jsou na svobodě v průměru přes 17 měsíců, zatímco průměrný čas strávený mimo věznici u selhávajících je necelý rok (11,8 měsíců).

Graf 34 Osvědčení a selhání podle typu propuštění

Zajímavá je i souvislost doby po propuštění, typu propuštění a osvědčení/selhání. Pokud čas na svobodě rozdělíme do kategorií po půl roce a podle jednotlivých aktuálních stavů, můžeme vidět, že většina podmíněně propuštěných a osvědčených je z vězení více než 19 měsíců. K jejich propuštění tedy došlo nedlouho po pilotním projektu. Ze 17 PP, kteří selhali a jsou zpět ve vězení, strávili všichni na svobodě více než rok, většina dva roky. Nástup recidivy je zde tedy pozvolný proti situaci u propuštěných po celém výkonu trestu, kde se selhání dopustila již po půl roce více než čtvrtina HO. Více tabulka 19.

		PP a osvědčení	PP a selhání	propuštění a osvědčení	propuštění a selhání	celkem
počet měsíců od propuštění	0-6	7,4	0,0	19,3	0,0	11,0
	7-12	7,4	0,0	33,0	29,4	17,8
	13-18	22,1	5,9	25,7	29,4	22,9
	19-24	35,6	41,2	16,5	17,6	27,7
	25-30	27,5	52,9	5,5	23,5	20,5
celkem		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabulka 19 Situace v roce 2009 a čas strávený na svobodě

Pokud porovnáme skupiny selhajících a osvědčených podle průměrných hodnot u jednotlivých rizik, zjistíme, že neosvědčené osoby dosahovaly vyšších hodnot ve všech třech položkách. Mezi jednotlivými složkami dynamického rizika, se jasně na první místo řadí finance (selhání – průměr 6,0 bodů, osvědčení průměr 5,0). U neosvědčených osob se i téměř všechny ostatní položky v průměru nacházely nad hranicí 5 na desetibodové škále, výjimku tvořilo jen bydlení a rodina. U osvědčených osob se jako další riziko nacházelo chování (4,3) a závislosti (3,6) – tabulka 22.

		celkové riziko	statické riziko	dynamické riziko
osvědčení	průměr	30,3	2,3	24,1
	minimum	4,7	0,5	2,0
	maximum	67,1	8,28	61,0
Selhání	průměr	37,7	2,3	35,5
	minimum	18,2	1,0	9,3
	maximum	59,0	4,3	55,0

Tabulka 20 Situace v roce 2009 a jednotlivá rizika

		osvědčení		selhání	
			%		%
rodinný stav	ženatý	31	11,9	1	2,8
	Svobodný	143	55	28	77,8
	Rozvedený	85	32,7	7	19,4
	Vdovec	1	0,4	0	0
Věk	Průměr	36,7		32,6	
	Minimum	21		22	
	Maximum	62		66	
vzdělání	Nižší	12	4,7	6	16,7
	Základní	100	39,4	14	38,9
	SOU	105	41,4	15	41,7
	SŠ a vyšší	37	14,6	1	2,8

Tabulka 21 Situace v roce 2009 a základní sociodemografické charakteristiky

Z tabulky 21 vidíme, že selhání se dopustili především svobodní muži. Z 11 žen, bylo propuštěno 10 a všechny se osvědčily. Bohužel se jedná o malý podsoubor

a opět, jakékoliv závěry by zde byly předčasné. Průměrný věk „nenapravitelných“ je mírně nižší a tyto osoby nemají vyšší vzdělání.

	VS	
		Sig.
celkové riziko	0,26	0,00
dynamické riziko	0,41	0,00
Objektivní	0,40	0,000
Subjektivní	0,41	0,000
statické riziko	-0,03	0,73
bydlení	0,23	0,00
Zaměstnání	0,26	0,00
Finance	0,22	0,01
Závislosti	0,31	0,00
Rodina	0,24	0,00
Chování	0,29	0,00
životní styl	0,40	0,00

N = 161

Tabulka 22 Korelace mezi selháním a jednotlivými riziky

Než přistoupíme k vyhodnocení navržených vzorců pro výpočet rizik, bude vhodné data ještě očistit. Jak již bylo zmíněno dříve, na svobodu bylo propuštěno 297 osob, nicméně někteří pachatelé byli v době 1. validizace na svobodě jen krátkou dobu a jejich případné selhání se ještě nemělo šanci projevit. Jako relativně stabilizovaný stav můžeme považovat 18 měsíců na svobodě, k další analýze tedy použijí podsoubor propuštěných před rokem a půl nebo více a skupiny recidivistů, kteří selhali v libovolném období po propuštění – výsledný podsoubor pro VS čítá 161 hodnocených osob (100 podmíněčně propuštěných, 25 propuštěných po celém trestu a 36 osob, které selhaly).

Korelační analýza ukazuje, že nejsilnější vztah zde je mezi selháním a dynamickým rizikem (0,41), a to jak s jeho objektivní, tak subjektivní složkou. To je jistě argument pro zachování možnosti korekce tohoto rizika od posuzovatelů. Pro podsoubor VS není vztah selhání a statického rizika signifikantní, jednotlivé položky

dynamického rizika korelují víceméně stejně; s výjimkou životního stylu (0,40). Celkové riziko pak koreluje slaběji než dynamické.

Tyto výsledky jsou nadějně a dávají prostor pro úpravu výpočtů a dosažení lepší predikce.

6.2 Statické riziko

Nyní se vrátíme opět na začátek a podrobněji se zaměříme na vztah jednotlivých proměnných použitých k výpočtu statického rizika k selhání. Původní návrh vzorce kladl značný vliv na počet porušení. To se projevilo i v korelační analýze, kde vidíme nejsilnější vztah mezi statickým rizikem hodnocené osoby a faktory¹⁵, které byly pro jeho výpočet použity. To je však zcela logické vzhledem ke způsobu výpočtu rizika.

	statické riziko	počet odsouzení	počet porušení	závažná trestná činnost
statické riziko	1			
počet odsouzení	0,25	1		
počet porušení	0,92	0,98	1	
závažná trestná činnost	0,36	0,22	0,11	1
N = 503 $\alpha > 0,05$				

Tabulka 23 Korelace mezi statickým rizikem a jednotlivými faktory

Pokud se podíváme na korelace mezi selháním a těmito faktory, nenalezneme žádný statisticky významný vztah na hladině významnosti $\alpha=0,05$. Pokud ale vzhledem k malé velikosti vzorku připustíme chybu 10%, nalezneme velmi slabý vztah mezi selháním a celkovým počtem odsouzení. Je důležité si ovšem připomenout, že korelace může popsat pouze lineární vztah mezi dvěma

¹⁵ Jako počet odsouzení byla použita korigovaná proměnná, která byla i použita k výpočtu; proměnná Závažná trestná činnost představuje součet násilné, sexuálně motivované trestné činnosti i šíření toxikomanie.

proměnnými a tak zde stále může být i velmi silný vztah mezi selháním a faktory ze statického rizika, který ovšem nelze vyjádřit lineární funkcí.

	selhání	Sig.
statické riziko	-0,03	0,732
počet odsouzení	0,15	0,067
počet porušení	-0,06	0,444
závažná trestná činnost	0,13	0,105

N = 161

Tabulka 24 Korelace faktorů statického rizika a selhání

Další pohled na vztah selhání a faktorů statického rizika nám může poskytnout logistická regrese. Tato analýza nevyžaduje další podmínky mimo nezávislosti respondentů a dostatečného počtu respondentů vzhledem k počtu použitých nezávislých proměnných. Nezávislé proměnné mohou být jak diskrétní tak spojité veličiny. Obecně se vyžaduje 50 respondentů na každou nezávislou proměnnou,¹⁶ v tomto případě použijeme 3 a vzorek 161 hodnocených osob nám tedy postačí.

Model je signifikantní na 5% hladině významnosti, hodnota koeficientu Nagelkerke R Square dosahuje hodnoty 7,3 - použité faktory tedy vysvětlují 7 % „variability“ dat, spolehlivost předvídání modelu se proti nulovému nijak nezvýšila.

	B	Sig.	Exp (B)
počet odsouzení	0,13	0,03	1,14
počet porušení	-0,30	0,11	0,74
závažná trestná činnost	0,40	0,20	1,50
konstanta	-1,84	0,00	0,16

N = 161

Tabulka 25 Model logistické regrese pro hodnocení statického rizika

¹⁶ Zdroj : (Meloun a Militký 2004)

Jak vidíme, signifikantní přínos nebyl potvrzen u faktoru závažná trestná činnost, ani u celkového počtu porušení, pouze u počtu odsouzení.¹⁷ Celkově tedy tyto výsledky nejsou nijak příznivé. Hlubší interpretace modelu zde asi není zcela nutná, poslouží nám především jako odrazový můstek pro vylepšení výpočtu statického rizika a pro porovnání s dalšími variantami.

Autoři se opět nechali inspirovat zahraničními zkušenostmi a testovali další faktory obvykle zařazované do statického rizika – věk, věk při spáchání prvního trestního činu, zda se jedná o první odsouzení, pohlaví a index Copas rate, který vypovídá o intenzitě páchaní trestné činnosti.¹⁸ Bohužel vzhledem k velmi nízkému zastoupení žen v souboru a neselhání žádné z propuštěných, nelze vliv pohlaví v této fázi výzkumu analyzovat a tato položka zůstane jako úkol do budoucna. Nejprve tedy opět korelace mezi novými faktory a selháním hodnocených osob.

	selhání	Sig.
věk	-0,24	0,00
věk při prvním trestném činu	-0,29	0,00
Copas rate	0,22	0,01
první odsouzení (ano/ne)	-0,07	0,40

N = 161

Tabulka 26 Korelace mezi selháním a novými faktory statického rizika

Vidíme, že ani pokud bychom přistoupili na 10% chybu, faktor „první odsouzení“ by stále neměl prokazatelný lineární vztah k selhání. Ostatní faktory naopak vztah se selháním mají, nejvíce koreluje nízký věk při prvním trestném činu pachatele, ovšem ani ten nepřekročil hranici 0,3. Slabší vztah je pak i mezi selháním a aktuálním věkem (opět se záporným znaménkem a tedy platí, že spíše nižší věk povede k selhání hodnocené osoby) a indexem Copas rate.

¹⁷ Pokud bychom pro chvíli ignorovali nesignifikantní přínos faktorů a sestavili rovnice, měly by tvar $\text{logit } Y = -1,84 + 0,13 * \text{počet odsouzení} - 0,30 * \text{počet porušení} + 0,40 * \text{závažná trestná činnost}$ a šance $Y = 0,16 * 1,14^{\text{počet odsouzení}} * 0,74^{\text{počet porušení}} * 1,50^{\text{závažná trestná činnost}}$

¹⁸ Vzorec pro výpočet – Copas rate = $\ln [\text{počet odsouzení} / (\text{věk} - \text{věk v době prvního trestného činu} + 10)]$

Přidáním těchto nových faktorů do modelu logistické regrese, bychom získali 7 nezávislých proměnných a pro testování takového modelu log. regrese vyžaduje vzorek alespoň o 350 respondentech. Testovaný vzorek má ovšem jen 161 hodnocených osob a proto z analýzy vypustím faktor počtu odsouzení, který silně koreluje s indexem Copas rate ($r = 0,78$) a je proto nevhodné oba tyto faktory zapojit do modelu současně. Z důvodu nesignifikantnosti v prvním modelu vypustím i faktor závažné trestné činnosti. Pokud otestujeme model s pěti nezávislými faktory, zjistíme, že se nepodařilo prokázat statisticky významný vztah věku¹⁹. I ten tedy vypustím a finální model bude testovat pouze 4 nezávislé proměnné. Stále je vzorek příliš malý a výsledky tak nejsou zcela spolehlivé, přesto bych je ráda krátce interpretovala.

Pokud tedy do modelu vstoupí faktor „věk při prvním trestném činu“, „první odsouzení ano/ne“, „počet porušení“ a index Copas rate, Nagelkerkeho R Square dosáhne hodnoty 0,27 a model tedy vysvětluje 27% „variability“ dat. To je zvýšení o 20 procentních bodů oproti modelu, který vycházel z původně navrženého výpočtu statického rizika.

	B	Sig.	Exp (B)
věk při prvním trestném činu	-0,17	0,00	0,85
Copas rate	1,65	0,00	5,22
první odsouzení (ano/ne)	2,08	0,05	8,01
počet porušení	-0,4	0,04	0,67
konstanta	5,24	0	189,22

N = 161

Tabulka 27 Model logistické regrese s novými faktory statického rizika

Prokázal se vztah signifikantní na $\alpha=0,10$ u všech faktorů. Podle toho modelu pak platí, že při statistické kontrole ostatních nezávislých proměnných mají osoby o

¹⁹ Pro $\alpha=0,10$ – vzhledem k velmi malému vzorku si dovolím přistoupit na tuto hranici, přestože standardem bývá $\alpha=0,05$

rok starší při páčání svého prvního trestného činu 0,85 krát menší šanci selhat než osoby o rok mladší v době spáchání prvního trestného činu. Naneštěstí rozdílnot jednotlivých škál proměnných nám neumožňuje porovnat hodnoty Exp (B) mezi sebou a určit tak, které faktory více ovlivňují šance na selhání.²⁰

6.3 Dynamické riziko

Dynamické riziko se skládá celkem ze 40 položek. Pokud hodnotíme korelace mezi jednotlivými položkami a selháním (tabulka 28), zjistíme, že vztah se u některých rizik neprokázal, jinde je vztah opačný než bychom předpokládali. V případě nepřímé úměry se často jednalo o nesignifikanční vztah. Výjimkou je vyživovací povinnost – osoby, které mají vyživovací povinnost, spíše nebudou selhávat, vztah je zde ovšem jen slabý ($r = 0,20$). Nejsilněji korelující položky nalezneme v oblasti životní stylu. Tři rizika zde souvisejí se selháním středně silně. Pro lepší orientaci jsou signifikantní vztahy pro $\alpha = 0,05$ v tabulce podbarveny.

		selhání Sig.		selhání Sig.	
bydlení	nejisté bydlení	0,16	0,04	souvislost bydlení s TČ	0,04 0,58
	nevyhovující bydlení	0,07	0,37		
	bydlení s rizikovými osobami/v rizikovém prostředí	0,24	0,00		
	konflikt v místě bydliště	0,08	0,34		
zaměstnání	rizikový průběh zaměstnání	0,15	0,08	souvislost zaměstnání s TČ	0,23 0,00
	dlouhodobě nezaměstnaný/á	0,22	0,01		
	nezaměstnaný/á neevid. na ÚP	0,21	0,01		
	bez kvalifikace	0,15	0,07		
	nízká využitelnost kvalifikace	-0,05	0,53		
finance	minimální pracovní zkušenosti	0,33	0,00	souvislost financí s TČ	0,20 0,01
	nedostatečné příjmy	0,12	0,15		
	nelegální příjmy	0,23	0,00		
	dluhy a závazky	0,17	0,03		

²⁰ Pro doplnění rovnice logit $Y = 5,24 - 0,17 \cdot \text{věk při prvním trestném činu} + 1,65 \cdot \text{Copas rate} + 2,08 \cdot \text{první odsouzení (ano/ne)} - 0,40 \cdot \text{počet porušení}$ a Rovnice pro výpočet šance - šance $Y = 189,22 \cdot 0,85^{\text{věk při prvním trestném činu}} \cdot 5,22^{\text{Copas rate}} \cdot 8,01^{\text{první odsouzení (ano/ne)}} \cdot 0,67^{\text{počet porušení}}$.

závislosti	vyživovací povinnost	-0,20	0,01	souvislost závislosti a TČ	0,24	0,00
	neschopnost hospodařit	0,29	0,00			
	trestná činnost pod vlivem	0,28	0,00			
	dlouhodobě neřešená závislost	0,22	0,01			
	blízkost závislých osob	0,31	0,00			
	závažné dopady závislosti	0,02	0,86			
sociální kontakty	nepřiměřené výdaje	0,33	0,00	souvislost sociálních kontaktů s TČ	0,17	0,03
	vliv osob blízkých na páčání TČ	-0,01	0,91			
	vliv osob blízkých na krim.					
	Minulost	0,12	0,13			
	kontakty s osobami s krim.					
	Minulostí	0,32	0,00			
chování	konflikty ve vztazích	0,17	0,04	souvislost chování a životního stylu s TČ	0,14	0,08
	kontakt s obětí TČ	-0,13	0,11			
	nefunkční sociální zázemí	0,23	0,00			
	agresivní chování	0,23	0,00			
	problémy s autoritami	0,26	0,00			
	sklon k manipulaci	0,00	0,99			
životní styl	sklon lhát a podvádět	0,24	0,00			
	sklon stát se obětí šikany	0,07	0,37			
	selhání v běžném životě	0,25	0,00			
	Nezodpovědnost	0,19	0,02			
	Nedisciplinovanost	0,19	0,02			
	nezájem o zaměstnání	0,34	0,00			
	pasivita při řešení živ. situací	0,16	0,04			
	přijetí kriminálních norem	0,36	0,00			
	Extremismus	0,15	0,06			
	vyhledávání rizika	0,42	0,00			
	násilné jednání a konflikty	0,12	0,15			

Tabulka 28 Korelace jednotlivých položek dynamického rizika, jejich souvislostí s TČ a selháním

Přestože u některých rizik nebyl vztah prokázán vůbec a u některých jen velmi slabý, dřívější hodnocení dynamického rizika bylo příznivé, obě jeho složky (objektivní i subjektivní) měly podobně silný vztah k selhání a zároveň reliabilita celé škály je velmi dobrá – Cronbachovo alfa dosahuje 0,85. Samozřejmě by bylo možné

s výpočtem dynamického rizika nadále pracovat a upravit jej. Nabízí se vypuštění nebo sloučení některých jednotlivých rizik a autoři se i k tomuto kroku rozhodli.

Logistický model by nám mohl napovědět vliv jednotlivých oblastí za statistické kontroly zbylých dimenzí. Za předpokladu užití desetibodové škály by bylo možné hodnoty Exp (B) a tedy šance selhat vzájemně porovnat. To by byla jistě cenná informace v případě, že bychom chtěli jednotlivým oblastem přiřadit různou důležitost a pro výpočet použít vážený součet. Vzhledem k malému počtu hodnocených osob a sedmi nezávislým faktorům by byly výsledky velmi nespolehlivé a proto zde tuto analýzu neuvádím. Přesto výsledky naznačují, že by zde drobné nuance mezi přínosem jednotlivých dimenzí pro predikci selhání být mohly. Pro tuto chvíli však považuji dynamické riziko a způsob jeho výpočtu za vyhovující a v dalších analýzách ho použiji bez jakýchkoli úprav.

6.4 Celkový model

Do finálního modelu vstupuje 5 nezávislých proměnných – 4 statické faktory a výsledná škála dynamického rizika, která v sobě zahrnuje široké spektrum dynamických faktorů. Logistická funkce logit zde vystihuje událost, která se týká selhání hodnocené osoby - selhání (1) x osvědčení (0). Proměnná první odsouzení je zakódována ano (1) pokud se jedná o první odsouzení pachatele a ne (0) v případě, že pachatel byl odsouzen již poněkoličtější. Opět zde bohužel musím připomenout, že výsledky nejsou zcela spolehlivé v důsledku malého vzorku a nemůžeme jim přikládat větší váhu.

Přesto testovaný model je signifikantní a po přidání dynamického rizika se vysvětlení „variability“ dat zvýšilo na 37% (Nagelkerke R Square = 0,37). Pokud by se tento výsledek potvrdil v dalších fázích výzkumu na větším vzorku, bylo by jistě možné takový model považovat za úspěšný. Třetina „variability“ se může zdát nedostačující. Pokud přihlídneme k faktu, jak komplikovaná je prognóza, zda se pachatel stane recidivistou, či nikoliv a kolik nejrozumnějších okolností zde vstupuje do

hry, pak se jedná jistě o úspěch. Nemůžeme očekávat, že se podaří nalézt model, který by se blížil 100% vysvětlení „variability“ dat. Jak jsem již uvedla, tento nástroj se nemá stát jednoznačným rozhodovacím prostředkem, ale má napomoci identifikovat možná rizika a spolu s odborným úsudkem určit cestu dalšího zacházení s hodnocenou osobou.

Zpět ale k vyhodnocení modelu. Úspěšnost predikce stoupla proti nulovému modelu (bez nezávislých proměnných) o 5 procentních bodů.²¹ Výsledky korelační matice nenaznačují větší problémy s multikolinearitou proměnných (Tabulka 30). Všechny regresní koeficienty jsou signifikantní na $\alpha = 0,05$, tedy statisticky významné a různé od nuly.

	B	Sig.	Exp (B)
věk při prvním trestném činu	-0,14	0,02	0,87
Copas rate	1,72	0,01	5,60
první odsouzení (ano/ne)	2,84	0,02	17,05
počet porušení dynamické riziko	-0,45	0,04	0,64
Konstanta	0,07	0,00	1,07
	2,75	0,11	15,58

N = 161

Tabulka 29 Celkový model – riziko selhání na základě statických i dynamických faktorů

Interpretace pro věk při prvním trestném činu se oproti modelu bez dynamického rizika změnila jen minimálně. Platí, že za statistické kontroly ostatních nezávislých proměnných, mají osoby o rok starší při páčání svého prvního trestného činu 0,87 krát menší šanci selhat než osoby, které jsou o rok mladší v době páčání svého prvního trestného činu.

²¹ Model 0 – 76,7%, Model 1 – 81,5%

Pachatelé s vyšším dynamickým rizikem (o jednu jednotku) mají proti pachatelům s menším dynamickým rizikem 1,07 krát větší šanci selhat.²²

	věk při prvním trestném činu	Copas rate	první odsouzení (ano/ne)	počet porušení	dynamické riziko
věk při prvním trestném činu	1				
Copas rate	0,06	1			
první odsouzení (ano/ne)	-0,33	0,67	1		
počet porušení	-0,01	-0,3	-0,02	1	
dynamické riziko	-0,01	0,06	0,22	-0,13	1

Tabulka 30 Korelační matice faktorů z celkového modelu

Poněkud odlišný pohled na analyzovaná data nám poskytne diskriminační analýza. Ta se obvykle využívá pro nalezení ideálního predikčního modelu, který umožní zařadit nové objekty do skupin, v našem případě do skupin selhání x osvědčení a tento model se následně testuje logistickou regresí. Zvolila jsem opačný postup, protože mým cílem není nalezení ideálního modelu, ale otestování předem navrženého modelu.

Diskriminační analýza vyžaduje přesné a jednoznačné rozřazení respondentů do skupin, které se nepřekrývají a v ideálním případě jsou stejně velké. Tento požadavek bohužel náš pilotní vzorek nesplňuje, máme pouhých 36 selhajících osob proti 125 pachatelům, kteří se osvědčili. Předpokladem je vícerozměrná normalita nezávislých proměnných (diskriminátorů), dále homogenita rozptylů a kovariancí, negativně mohou být výsledky ovlivněny multikolinearitou dat a odlehlými hodnotami. Analýza je i citlivá na poměr velikosti výběru a počtu diskriminátorů,

²² Pro úplnost rovnice – $\text{logit } Y = 2,75 - 0,14 \cdot \text{věk při prvním trest.činu} + 1,72 \cdot \text{Copas rate} + 2,84 \cdot \text{první odsouzení} - 0,45 \cdot \text{počet odsouzení} + 0,07 \cdot \text{dynamické riziko}$ a rovnice šance $Y = 15,58 \cdot 0,87^{\text{věk při prvním trest.činu}} \cdot 5,60^{\text{Copas rate}} \cdot 17,05^{\text{první odsouzení}} \cdot 0,64^{\text{počet porušení}} \cdot 1,07^{\text{dynamické riziko}}$.

proti logistické regresi zde postačí 20 respondentů na jednu nezávislou proměnnou.²³ Všechny tyto předpoklady se nám nepodařilo splnit, přesto nám výsledky mohou poskytnout přibližnou představu o roli proměnných v diskriminaci.

Signifikantnost Box's testu naznačuje, že data skutečně nejsou vhodná pro diskriminační analýzu a měli bychom k analýze použít logistickou regresi. Přesto si dovolím zde krátce uvést její výsledky. Hodnota koeficientu Wilk's Lambda naznačuje, že tento model vysvětluje 24% variability dat. V tabulce 31 pak nalezneme hodnoty jednotlivých diskriminantů, které vypovídají, nakolik se daná proměnná podílí na rozřazování nových objektů (pachatelů) do skupin – v našem případě rozhodnutí, zda jedinec selže nebo se osvědčí.

	standardizované kanonické koeficienty
věk při prvním trestném činu	-0,38
Copas rate	0,83
první odsouzení (ano/ne)	0,62
počet porušení	-0,53
dynamické riziko	0,66

N = 161

Tabulka 31 Hodnoty diskriminantů

Jednotlivé hodnoty jsou poměrně vysoké a naznačují, že proměnné zahrnuté do modelu mají solidní diskriminační potenciál. Nejvíce v tomto modelu diskriminuje index Copas rate, následně dynamické riziko a skutečnost, zda se jedná o první odsouzení. Správnost predikce na základě diskriminačního skóre dosáhla 74%.

²³ Zdroj: (Meloun a Militký 2004)

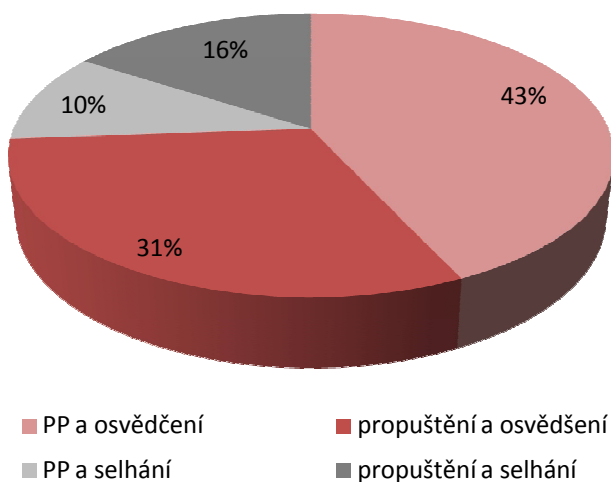
7. II. vlna validizace – květen 2011

Při druhé vlně validizace v květnu 2011 byl aktuální stav pachatelů zjištěn opět u všech 374 osob hodnocených Vězeňskou službou ČR. V této době zůstávalo stále ve výkonu trestu pouhých 23 odsouzených a 7 pachatelů bylo předáno do ústavu – tedy méně než 10% hodnocených osob. Možnost osvědčit se či selhat mělo celkem 341 pachatelů.

	absolutní hodnota	%
nepropuštěn	23	6,2
podmíněné propuštění	118	31,8
podmíněné propuštění s dohledem	64	17,2
propuštění	159	42,9
předání do ústavu	7	1,9

Tabulka 32 Typ propuštění při validizaci v roce 2011

Podíl osob, které selhaly, se více než dvojnásobil. Recidivy se dopustila čtvrtina souboru. Z pohledu typu propuštění se více osvědčily osoby podmíněně propuštěné, z kterých selhalo necelých 20% (35 ze 182 PP osob). U pachatelů propuštěných po výkonu celého trestu došlo k selhání u každého třetího (54 ze 159 propuštěných osob).

Graf 35 Selhání a osvědčení podle typu propuštění

Čas, který strávili propuštění na svobodě, se pohyboval od 2 do 50 měsíců a více než 50% opustila vězení před více než třemi lety. Tato data získaná s delším časovým odstupem poskytnou „kvalitnější“ a širší přehled o selhání. Opět se zde potvrzuje souvislost mezi dobou od propuštění a selháním podle typu propuštění – zatím co u PP osob přichází recidiva pozvolna, jako velmi kritické se jeví období mezi 3. a 4. rokem od propuštění, u pachatelů s dokončeným výkonem trestu se selhání objevuje od prvního roku a výrazně nastupuje po druhém roku na svobodě.

	pp celkem	PP a osvědčení	%	PP a selhání	%	propuštění celkem	propuštění a osvědčení	%	propuštění a selhání	%
0-6	2	2	1,4	0	0,0	6	5	4,8	1	1,9
7-12	2	2	1,4	0	0,0	16	11	10,5	5	9,3
13-18	11	10	6,8	1	2,9	9	8	7,6	1	1,9
19-24	10	10	6,8	0	0,0	14	9	8,6	5	9,3
25-30	10	9	6,1	1	2,9	36	24	22,9	12	22
31-36	20	17	11,6	3	8,6	40	24	22,9	16	30
37-42	56	44	30	12	34,3	19	13	12,4	6	11
43-48	61	46	31,3	15	42,9	17	11	10,5	6	11
49 +	10	7	4,8	3	8,6	2	0	0,0	2	3,7

Tabulka 33 Počet měsíců strávených na svobodě podle osvědčení/selhání a typu propuštění

Reálné počty pachatelů ze skupiny propuštěných, kteří se dopustili recidivy, naznačují, že ani po 4 letech není situace stabilní a dochází k selhání i po dlouhé době na svobodě. Od druhého roku na svobodě selže každý další půl rok vždy přibližně polovina sledovaných osob, dokonce i oba dva pachatelé, kteří byli na svobodě už více než 4 roky, následně selhali. Zůstává otázkou, po jak dlouhé době od propuštění můžeme pachatele označit skutečně za osvědčeného.

Z 11 propuštěných žen selhala po 3 letech pouze jedna, pohlaví se tedy i nadále ukazuje jako možná vhodná proměnná využitelná k predikci recidivy.

Před použitím logistické regrese data očistím. Do analýzy vstoupí pouze osoby, které selhaly a osoby, které se osvědčily, ale jsou na svobodě alespoň 18 měsíců. Data naznačují, že k selhání dochází častěji až v pozdější době, toto očištění však umožní lepší srovnání s výsledky z první vlny validizace, kde byl vzorek

upraven stejným způsobem. Výsledný soubor čítá 312 osob – 222 osvědčených a 90 osob, které jsou opět ve vězení.

Díky většímu vzorku v tomto případě splní data všechny předpoklady logistické regrese a model i s pěti nezávislými proměnnými můžeme spolehlivě otestovat. V analýze se nepotvrdil statisticky významný vztah u dynamického rizika, celkového počtu porušení a indexu Copas rate. Zbývají tedy pouze proměnné věk při prvním odsouzení a skutečnost, zda se jedná o první trestný čin, které mají signifikantní přínos. Není tedy ani překvapivé, že predikční síla modelu je spíše slabá, pokud ji posoudíme na základě Nagelkerkeho R Square koeficientu – ten klesl na hodnotu 0,106, model vysvětluje pouze 11% „variability“ závislé proměnné.

	I. validizace			II. validizace		
	B	Sig.	Exp (B)	B	Sig.	Exp (B)
věk při prvním trestném činu	-0,14	0,02	0,87	-0,09	0,00	0,92
Copas rate	1,72	0,01	5,6	0,53	0,11	1,70
první odsouzení (ano/ne)	2,84	0,02	17,05	1,24	0,04	3,46
počet porušení	-0,45	0,04	0,64	0,08	0,50	1,08
dynamické riziko	0,07	0,00	1,07	0,01	0,30	1,01
Konstanta	2,75	0,11	15,58	1,32	0,15	3,74
N = 161			N = 312			

Tabulka 34 Celkový model - první a druhá validizace

	standardizované kanonické koeficienty
věk při prvním trestném činu	-0,76
Copas rate	0,54
první odsouzení (ano/ne)	0,69
počet porušení	0,17
dynamické riziko	0,26

N = 312

Tabulka 35 Hodnoty diskriminantů z druhé validizace

V porovnání s výsledky z první vlny validizace vzrostl vliv věku při prvním odsouzení. Výsledky diskriminační analýzy naznačují, že tento faktor má i velký diskriminační potenciál a to nejen v rámci tohoto modelu, ale strukturní koeficient dosahuje vysoké hodnoty – 0,82 – tento koeficient popisuje přínos proměnné bez započítání korelace s dalšími proměnnými v modelu, a tedy více vystihuje sílu diskriminovat proměnné samostatně.²⁴ Směr závislosti zůstává stejný a dle očekávání pachatel s vyšším věkem při spáchání prvním odsouzení bude mít menší šanci selhat proti pachateli mladšímu v době prvního odsouzení. Brzký nástup kriminální kariéry se tedy i u nás potvrdil jako významný faktor pro predikci budoucího kriminálního chování pachatele.

Vliv indexu Copas rate se na novějších datech ukázal jako nevýznamný, poměrně výrazně u něj poklesla hodnota šance selhání proti osvědčení. Přesto podíl indexu v diskriminační funkci a tedy v rozřazení závislé proměnné do skupin je poměrně značný, v tomto modelu je třetím nejsilnějším diskriminantem a proto bych doporučila index Copas rate i nadále zařadit do modelu a otestovat jeho vliv na dalších datech.

Skutečnost, zda se jedná o první trestný čin či nikoli, má opět statisticky významný vliv a pachatel, který byl odsouzen poprvé, má 3,5 krát větší šanci selhat proti pachateli, který nebyl odsouzen poprvé. Směr tohoto vlivu je poněkud překvapivý, možným vysvětlením může být schopnost recidivistů poučit se a páchat trestné činy sofistikovanějšími metodami, které zabrání jejich dopadení. V reálu by tak nešlo o zvýšení šance selhat ale být dopaden. Vliv by mohl mít také věk hodnocených osob, ten bohužel není v modelu zahrnut, skupina pachatelů, kteří selhali, byla v průměru o pět let mladší než osoby, které jsou stále na svobodě. Tato proměnná se ukázala i jako vhodný diskriminant k rozlišení skupin selhávajících a osvědčených pachatelů, ovšem jen spolu s ostatními proměnnými v modelu. Očištěný pohled na přínos věku v době prvního trestného činu je podle strukturního

²⁴ Zdroj : (Spicer 2004)

koeficientu velmi nízký (0,08). Otázkou tak zůstává, jaký vliv bude mít tento faktor na reprezentativním vzorku odsouzených v jiném modelu spolu s dalšími proměnnými.

Výsledky dat z II. vlny validizace otočily směr vlivu počtu porušení a pokud by tento vliv byl statisticky významný (což není), platilo by, že pachatel s o jedna vyšším počtem porušení má 1,08 krát větší šanci selhat než pachatel s nižším počtem porušení – to je jistě skutečnost, kterou bychom spíše očekávali. Ani v rámci diskriminační analýzy se ale faktor počtu porušení neukázal nijak silný a nebude patrně vhodným faktorem pro predikční nástroj.

Bohužel i vliv dynamického rizika poklesl a ukázal se jako statisticky nevýznamný, rovněž jeho diskriminační potenciál není tak silný jako při analýze dat z I. vlny validizace. Je nutné si ovšem uvědomit, že sama podstata dynamického rizika vychází z možné změny pachatele. Proměnné, které se do dynamického rizika promítají, se mohou velmi výrazně měnit. K dispozici máme dynamické riziko počítané na základě skutečností z období přelomu roku 2007 a 2008, ale model analyzuje situaci z roku 2011. Mohlo zde dojít k výrazné proměnně některých skutečností a jistě by bylo zajímavé aktualizovat toto dynamické riziko a analýzu provést s novými údaji. Domnívám se, že dynamické riziko má poměrně silný predikční potenciál, avšak jen časově omezený a bylo by vhodné tento údaj pravidelně obnovovat i po propuštění pachatele na svobodu.

8. Implementace nástroje SARPO do praxe

V současné době tým autorů nástroje pracuje na analýze 3. vlny validizace, která by měla poskytnout konečné informace pro finální úpravu výpočtu celkového rizika. Poté už by měl následovat závěrečný krok, a to zavedení nástroje do denní rutiny, což „je klíčovým a přelomovým krokem v penitenciární a probační praxi“. (Petras, Jiříčka, a další 2010, 290) Přestože se jedná o poslední krok, i ten v sobě skýtá řadu úskalí a nároků.

Například je nutné zajistit legislativní podmínky pro využívání nástroje. Vytvořit elektronickou verzi, která bude kompatibilní s ostatními databázemi využívanými k hodnocení a v neposlední řadě proškolit zaměstnance, kteří budou s nástrojem pracovat. Tato inovace si také musí získat důvěru všech zúčastněných osob, asi není reálné doufat v její okamžité přijetí mezi odborníky z justiční i vězeňské praxe.

Dalším problémem, který by se mohl v souvislosti s plošným využíváním SARPA objevit, je jeho možné zneužití. Dá se předpokládat, že po představení široké veřejnosti a objasnění principů, na kterých nástroj funguje, se někteří pachatelé nebo jejich právní zástupci pokusí své situace uměle upravit a snížit tak výsledné riziko. Nebezpečí spočívá i v možné stylizaci hodnocených osob do nepříznivých výsledků nástroje a s tím spojená ztráta motivace ke změně. Odpůrci mohou také argumentovat následnou stigmatizací pachatele. Tato problematika však již překračuje rámec této práce.

Přes případné budoucí komplikace, souhlasím s autory a věřím, že nástroj SARPO bude způsob jak efektivně a kvalitně hodnotit pachatele trestných činů, povede následně ke snížení jejich recidivy a tak i k ochraně společnosti.

9. Závěrem

V této práci jsem se pokusila komplexně představit projekt SARPO. Jedná se o společný projekt Vězeňské služby České republiky a Probační a mediační služby České republiky, který jako první hodnotící nástroj u nás vzniká cíleně pro použití v každodenní praxi a hlavní důraz je tak kladen na praktické potřeby pracovníků zmiňovaných institucí.

Kromě nastínění historického pozadí hodnotících nástrojů a popisu myšlenkových východisek tohoto projektu, jsem se zaměřila především na pilotní výzkum, který završil vývoj nástroje SARPO 1 a analýzu získaných dat. Zde jsem představila původně navržený vzorec pro výpočet statického a dynamického rizika a ten dále testovala na datech získaných při první validizační studii. Způsob výpočtu a samotné faktory, z kterých se skládalo původní statické riziko, nedosahovaly zcela příznivých výsledků, a proto jsem se pokusila navrhnout modifikovaný model pro predikci selhání. Tento model pak bylo možné díky druhé validizační studii otestovat na nových datech, která poskytla přesnější obraz aktuální situace u hodnocených osob. Potvrdila se tak vhodnost využití některých faktorů, které využívají zahraniční nástroje tohoto typu i v českých podmínkách, jako například věk při spáchání prvního trestného činu.

Data naznačila, že také dynamické rizikové faktory mohou vhodně doplnit statické faktory a napomoci k přesnější predikci rizika u pachatele, je ovšem nutné uvědomit si jejich možné změny a časově omezenou „platnost“. V budoucnu je možné ověřit a upravit poměr, v jakém mají dynamické a statické riziko být zastoupeny v celkovém riziku.

Přestože pilotní výzkum pracuje jen s malým počtem respondentů a do finálních analýz vstupuje jen podsoubor hodnocený Vězeňskou službou, věřím, že výsledky poskytly základní přehled o vhodnosti jednotlivých faktorů. Na jejich základě pak bude možné vhodně upravit způsob predikce rizika a vytvořit tak finální verzi nástroje SARPO, který bude v blízké době využíván v praxi.

10. Seznam použité literatury a pramenů

- Buriánek, Jiří, a Zuzana Podaná. „SARPO 1 Analýza dat pilotního projektu.“ Praha, 2009.
- Dolan, Mairead, a Michael Doyle. *The British Journal of Psychiatry*. 13. 04 2000. <http://bjp.rcpsych.org/content/177/4/303.full> (přístup získán 25. 02 2012).
- Encyclopedia of mental disorders*. <http://www.minddisorders.com/Flu-Inv/Historical-Clinical-Risk-Management-20.html> (přístup získán 25. 02 2012).
- Hála, Jaroslav. „RISK ASSESSMENT Nový penologický pojem?“ *České vězeňství*, 03 2006: 22.
- Horáková, Ivana, Anton, Heretik, a Alojz Ritomský. „Individuální prognostika recidivy u pachatelův homicidia.“ *Trestní právo*, 5 2001: 9-12.
- Meloun, Milan, a Jiří Militký. *Statistická analýza experimentálních dat*. Praha: Academia, 2004.
- Netík, Karel, a Šárka Blatníková. *Predikce vývoje pachatele*. Praha: IKSP, 2008.
- Netík, Karel, a Šárka Blatníková. „Vybrané problémy vězeňství se zaměřením na predikci vývoje pachatele.“ V *Vybrané výsledky výzkumu IKSP v letech 2004-2007*, 65-75. Praha: IKSP, 2009.
- Petras, Michal, a Jindřich Hůrka. „Risk/needs assessment Nový metodologický nástroj?“ *České vězeňství*, 5 2006: 11-12.
- Petras, Michal, a Jindřich Hůrka. „Sarpó.“ *České vězeňství*, 1 2009: 22-25.
- Petras, Michal, Jiříčka, Hůrka, Zuzana Podaná, a Jiří Buriánek. „Predikce kriminality: Nový nástroj SARPO 1 na hodnocení rizik a potřeb pachatele.“ *Trestněprávní revue*, 9 2010: 283-291.
- Public Safety Canada*. 06 2007. http://www.publicsafety.gc.ca/res/cor/rep/risk_need_200706-eng.aspx (přístup získán 18. 02 2012).
- Spicer, John. *SAGE*. 7. prosinec 2004. http://www.sagepub.com/upm-data/5081_Spicer_Chapter_5.pdf (přístup získán 26. březen 2011).
- Suchý, Oldřich, akol. *Osobnost pachatele*. Praha: VÚK při GP, 1986.

Veverka, Miroslav. „Kritéria S. a E. Glueckových v našem kriminologickém výzkumu.“ *Sociologický časopis*, 1 1969: 38-46.

Veverka, Miroslav. „Modrý test - nástroj kriminologické prognózy.“ *Sociologický časopis*, 1 1971: 76-93.

Voňková, Jiřina. *K problematice vztahu mezi pachateli některých trestných činů a intervalem recidivi*. Praha: VÚK při GP, 1986.

Watkins, Ian. *New South Wales Government - corrective services NSW*. 2001.

http://143.119.253.176/__data/assets/pdf_file/0018/302526/utility-of-level-of-service-inventory-.pdf (přístup získán 27. 02 2012).